OSMAN ŞEMS EFENDİ'NİN *ÂDÂBU'L-MÜRÎD FÎ-SOHBETİ'L-MURÂD* ADLI MESNEVÎSİNİN TAHLÎLİ

Selami ŞİMŞEK[*]

ÖZET

Âdâb, edep kelimesinin çoğulu olup, lügatte terbiye, incelik, nezâket, utanma, iyi ahlâk ve usluluk gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufta müridlerin şeyhine ve dervişlere karşı takınması gereken edep kuralları, *Âdâbu'l-Mürîdîn, Edebü'l-Mürîd, el-Vasâyâ, Tarîkatnâme, Hurde-i Tarîkat* ve, *Mi'yâr-ı Tarîkat* adı altında müstakil risâleler, eserler yahut eser içinde bölümler şeklinde kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında bu tarzda yazılmış pek çok eser mevcuttur. İşte bunlardan birisi de XIX. asır mutasavvıf şâirlerinden Osman Şems Efendi'nin *Âdâbu'l-Mürîd fî Sohbeti'l-Murâd* adlı mesnevîsidir. Bu makalede söz konusu mesnevî tahlîl edilerek yeni harflere bazı açıklamalarla aktarılmıştır. Osman Şems Efendi, bu eserinde mürşid, mürşidin gerekliliği ve mürîdin âdâbı gibi seyr ü sülûkla ilgili üç ana konuya temas etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âdâb, mürîd, murâd, mürşid, tarîkat, Osman Şems Efendi, Kâdiriyye.

THE ANALYSIS OF OSMAN ŞEMS GENTLEMAN'S MESNEVI WHICH IT IS NAMED *ADABU'L-MURID FI SOHBETI'L-MURAD*

ABSTRACT

Etiquette, is plural of manners word. It is meant educating, slenderness, refinement, bashfulness, good moral and sensible etc. in dictionary. In the sufism manners rules which disciples are assumed against the sheik and dervishes was write out free treatises, works or parts in works in form *Adabu'l-Müridin, Edebü'l-Mürid, el-Vasaya, Tarikatname, Hurde-i Tarikat* ve, *Mi'yar-ı Tarikat*

[*] Yrd. Doç. Dr., Rize Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. selami_simsek@mynet.com

as the name bottom. A great many works are in Turkish literature in this style. The mesnevi of Osman Şems Gentleman who is sufi-poet from nineteenth century is thus one of this kind that it is nâmed *Adabu'l-Mürid fi Sohbeti'l-Murad.* In this article aforementinoed mesnevi was analyzed and cited Turkish version with some explanation. Osman Şems Gentleman touched on perfect three main matter with seyr u süluk which is perfect guide, necessary of perfect guide and etiquette of disciple etc.

Key Words: Etiquette, disciple, desire, perfect guide, order, Osman Şems Gentleman, Kadiriye.

Giriş

Tasavvufta sûfîlerin uymak zorunda olduğu muâşeret kurallarına âdâb[1], erkân[2], âdâb-ı sûfiyye ve âdâb-ı tarîkat gibi isimler verildiği bilinmektedir[3]. Öte yandan sûfîlerin sohbetinde bulunanların, onlara bağlananların ve bir tasavvuf yoluna girenlerin uymaları icab eden âdâb ve erkân ile seyr ü sülûk esnasında göz önünde bulundurulması gereken kurallardan bahseden, müridlere ve dervişlere kılavuzluk yapan eserlere *Âdâbu'l-Mürîdîn, Edebü'l-Mürîd, el-Vasâyâ* ve *Tarîkatnâme* gibi adlar da verilmiştir[4].

Yine tasavvufta müridlerin şeyhine ve dervişlere karşı takınması gereken edep kuralları, müstakil risâleler ve eserler şeklinde olduğu gibi tasavvufla ilgili genel bilgi veren eserler -bunlara tasavvuf klâsikleri de denilmektedir- içerisinde bir bölüm olarak da ele alınmıştır. Tasavvuf tarihinde müstakil olarak yazılmış eserlerden ilkinin Yahyâ Muâz er-Râzî (ö. 258/872)'nin *Kitâbu'l-Mürîdîn* adlı

---

[1] Âdâb, edep kelimesinin çoğulu olup, lügatte terbiye, incelik, nezâket, utanma, iyi ahlâk ve usluluk gibi anlamlara gelmektedir (Bkz. Mustafa Çağrıcı, "Edep", *DİA,* X, 413-414; Süleyman Uludağ, "Edep (Tasavvuf)", *DİA,* X, 414-415. a.mlf., *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Marifet Yay., İstanbul 1995, s. 162; Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Rehber Yay., Ankara 1997, s. 236). Seyyid Şerif Cürcânî'ye göre edep, herkes tarafından beğenilen söz ve davranışlardır. Bkz. Seyyid Şerif Cürcânî, *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü* (Kitâbu't-Ta'rîfât), trc. ve şerh: Arif Erkan, Bahar Yay., İstanbul 1997, s. 35.

[2] Erkân, rükn'ün çoğulu olup, lügatte, esâslar, destekler, direkler, sütunlar anlamınlarına gelir (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1996, s. 229). Erkân, tasavvufta umûmiyetle âdâb kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır.

[3] Cebecioğlu, *a.g.e.,* s. 83.

[4] Süleyman Uludağ, "Âdâbu'l-Mürîd", *DİA,* I, 336.

eseri olduğu kaydedilmektedir. Hâris el-Muhâsibî (ö. 243/857) *Âdâbu'n-Nüfûs*[5], Hâkim et-Tirmizî (ö. 285/898)'nin *Âdâbu'l-Mürîdîn,* Ebû Necib es-Sühreverdî (ö. 563/1167)'nin *Âdâbu'l-Mürîdîn*[6] ve Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed es-Sühreverdî (ö. 632/1234)'nin *İrşâdü'l-Mürîdîn*[7] adlı eseri de yine aynı bağlamda yazılan eserler arasında sayılmaktadır[8].

Tasavvuf klâsikleri arasında yer alan eserlerde de "müridlerin âdâbı" konusuna geniş bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Bunlardan ilki, Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî (ö. 378/988)'nin, *el-Luma'*ıdır. Söz konusu eserde bu konu, "Tasavvufta Âdâb" başlığı altında ele alınıp incelenmiştir[9]. Bir diğeri Ebû Tâlib el-Mekkî (ö. 386/996)'nin *Kûtü'l-Kulûb* adlı eseridir. Söz konusu eserde, müridlerin uymaları gereken âdâb ve esaslara ilişkin bir bölüm ayrılmış olup, eserin pek çok yerinde çeşitli vesilelerle konuya yer yer temas edilmiştir[10]. Abdülkerim el-Kuşeyrî (ö. 465/1072), *er-Risâle*'sinde ise, hem "irâde", hem "edep", hem de eserine eklediği son kısımda âdâb kurallarına yer vermiştir[11]. Ali b. Osman el-Hucvîrî (ö. 470/1077)'nin *Keşfu'l-Mahcûb*'unda da bu konuya yer verildiğini görüyoruz[12]. *İrşâdü'l-Mürîdîn* adlı eserin sâhibi Şihâbüddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed es-Sühreverdî'nin, *Avârifu'l-Ma'ârif* adlı eserinde de bu konu oldukça geniş bir şekilde işlenmiştir[13].

[5] Kişinin hayatta ve tasavvufta uyması gereken iç disiplini anlatan eserle ilgili geniş bilgi için bkz. Zafer Erginli, *Tasavvuf Düşüncesinde Muhâsibî,* Karadeniz Kitabevi, Rize 2008, s. 181-182.

[6] Müridlerin uyması gerekn kurallardan bahseden eserde ayrıca sûfilerin itikatları ile fakr, tasavvuf, melâmet ve kerâmet terimler üzerinde durulmuştur.Eser hk. geniş bilgi için bkz. Uludağ, "Âdâbu'l-Mürîdîn", *DİA,* I, 337.

[7] Sühreverdî, dost ve müridlerinin talepleri üzerine kaleme aldığı bu eserinde, şerîat, tarîkat ve hakîkat üçlüsünü açıkladıktan sonra vakt, makâm ve hâl gibi bazı tasavvuf ıstılahlarını izah eder. Geniş bilgi için bkz. Hasan Kâmil Yılmaz, "Sühreverdî, Hayatı ve Eserleri", *Avârifu'l-Ma'ârif* (İçinde), Erkam Yay., İstanbul 1989, s. XXX-XXXI.

[8] Uludağ, "Âdâbu'l-Mürîd", *DİA,* I, 336.

[9] Bkz. Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma'* (İslâm Tasavvufu, Tasavvufla İlgili Sorular ve Cevaplar), haz. Hasan Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yay., İstanbul 1996, s. 151-236.

[10] Bkz. Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kûtü'l-Kulûb,* Dâru's-Sadr, Beyrut tsz., I, 63, 81, 94, 267; II, 213, 237.

[11] Bkz. Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi,* haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1991, s. 340-343, 450-454, 589-608.

[12] Bkz. Hucvirî, *Keşfu'l-Mahcûb* (Hakîkat Bilgisi), haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1982, s. 478-516.

[13] Bkz. Sühreverdî, *Avârifu'l-Ma'ârif* (Tasavvufun Esasları), trc. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, Erkam Yay., İstanbul 1989, s. 156, 254, 342, 348-369, 396, 417, 429, 458, 519, 545.

Tasavvufun "tarîkat dönemi"[14] olarak nitelendirilen döneminde de yukarıda zikrettiğimiz eserlere ilâve olarak *Hurde-i Tarîkat, Mi'yâr-ı Tarîkat* adı altında, Arapça, Farsça ve Türkçe eserler kaleme alınmıştır[15]. Şeyh Şa'bân-ı Velî (ö. 976/1568)'nin *Mi'yâr-ı Tarîkat*, Sinân b. Ya'kûb (ö. 989/1581)'un *Sünenü Meşâyihi'l-Halvetiyye,* Azîz Mahmûd Hüdâyî (ö. 1038/1628)'nin *Tarîkat-nâme,* Abdülmecid Sivâsî (ö. 1049/1639)'nin *Mi'yârü't-Tarîk*, Şemlelizâde Ahmed Efendi (ö. 1086/1678)'nin *Şîve-i Tarîkat-ı Gülşeniyye*, Selâmî Ali Efendi (ö. 1104/1693)'nin *Tarîkat-nâme*, Niyâzî-i Mısrî (ö. 1105/1694)'nin *Risâle-i Usûl-i Tarîkat*, Ya'kûb Afvî Efendi (ö. 1149/1736)'nin *Hediyyetü's-Sâlikîn*, Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî (ö. 1197/1782)'nin *Tuhfetü'l-Uşşâkiyye*, Muhammed b. Hasan el-Halvetî (ö. 1200/1786)'nin *el-Âdâbu's-Seniyye*, Muhammed b. Abdullah el-Hânî (ö. 1279/1862)'nin *el-Behcetü's-Seniyye* ve Harîrîzâde Muhammed Kemâleddin Efendi (ö. 1299/1882)'nin *Risâle-i Kenzü'l-Feyz* adlı eseri, müridlerin uyması gereken edepler kategorisinde kaleme alınmış eserlerden en meşhur olanlarıdır[16].

Söz konusu eserlerde, genellikle "mürşid kimdir ve mürşidin lüzûmu, inâbe veya bey'atın zarûreti ve âdâbı, mürşid huzûrunda bulunma ve sohbet âdâbı, günlük hayattaki davranışlar, tarîkatin usûlleri, vird ve evrâd okuma âdâbı, semâ veya devrân âdâbı, seyr ü sülûk sırasında yaşanacak bazı hâller ve makâmlar, etvâr-ı seb'a ile ilgili hâller, hırka ve tâc giyme, kemer takma âdâbı" gibi amelî tasavvufla ilgili pekçok husûsa temas edilmiştir. Usûlle ilgili olarak bu tür eserlerin yazılma sebebinin ise, müride önce edep sonra tevhid düşüncesinde irfân kazandırmak olduğunu söylemek mümkündür. Sûfîler, sâliklerin yolda ilerlemesini, usûle riâyet etmek şartına bağlamışlar ve bundan dolayı da "Usûlsuz vüsûl olmaz"[17]

[14] Tasavvuf tarihin dönemleri için çeşitli tasnifler yapılmakla birlikte umûmiyetle "Zühd Dönemi", "Tasavvuf Dönemi" ve "Tarîkat Dönemi" diye kategorize edilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,* Ensar Neşriyat, İstanbul 1994, s. 87-160.

[15] Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı-Halil Çeltik, "Türk Edebiyatında Mi'yâr Geleneği İçinde Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî'nin *Hurde-i Tarîkatı*", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 1, Sayı: 3, Nisan 2000, s. 44; Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü,* K.B. Yay., Ankara 2001, s. 141.

[16] Geniş bilgi için bkz. Uludağ, a.g.m. s. 336-337; Aşkar, *a.g.e.,* s. 141-155; Kurnaz-Tatcı-Çeltik, a.g.m., s. 47-48.

[17] *Luma'*da bu söz, "Usûlü kaybedenler vusûlden mahrûm kalır." şeklinde geçmektedir. Bkz. Tûsî, *a.g.e.,* s. 349. Sühreverdî, *Avârif*'te Süfyân es-Sevrî (ö. 161/777)'den naklen bu söze benzer bir ifâde kullanmıştır: "Usûlü zâyi' ettikleri için vuslattan da mahrûm edildiler." Bkz. Sühreverdî, *a.g.e.,* s. 665. Sülemî ise *Tabakât*'ında *'asl* ve *fer'* terimlerini açıklarken bu konuya temas ederek şöyle demektedir: "Fer' 'asl'a, dal köke bağlı olduğundan usûle uymayan vusûl bulamaz.

demişlerdir[18].

İşte bu tarzda kaleme alınmış eserlerden birisi de XIX. asır Türk mutasavvıf şâirlerinden olan Osman Şems Efendi'nin *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd* adlı mesnevîsidir. Şu ana kadar üzerinde herhangi bir akademik çalışma yapıldığını tespit edemediğimiz bu eserin tahlîline ve yeni harflerle metnini aktarmaya geçmeden önce Osman Şems Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verelim.

1. Hayatı ve Eserleri

Osman Şems Efendi'nin asıl adı Osman Nûreddin[19] olup, 1 Rebîulâhir 1229/23 Mart 1814 tarihinde İstanbul Sirkeci'de Hocapaşa Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası, Mâliye Nezâreti Esham Kalemi ileri gelenlerinden ve Nakşibendî tarîkatından "Hoca Emin Efendi" diye meşhûr Seyyid Muhammed Efendi (ö. 1279/1862)'dir. Osman Şems Efendi, genç yaşta, komşuları olan Nakşî şeyhlerinden İsmâil Efendi'nin mürîdi olmuş, onun vefâtından sonra dönemin ünlü şeyhlerinden Kuşadalı İbrahim Efendi (ö. 1264/1848)'den el almış ve bu dönemden sonraki şiirlerinde "Nûrî" mahlasını bırakarak "Şems"i kullanmaya başlamıştır[20].

1265/1849'da Ünyeli Şeyh Abdurrahim Efendi (ö. 1273/1856) tarafından irşâd ile görevlendirilen Osman Şems Efendi, şeyhinin 1856'da vefatından sonra Kâdiriyye'nin pîri Abdülkâdir Geylânî (ö. 561/1166)'nin ruhânî feyzine ve mânen "üveysîlik" pâyesine nâil olmuş, bu tarîkatın "Enveriyye" şûbesini tesis etmiştir.

Vusûlsüzlük, usûlsüzlükten dolayıdır. Asılların aslı âdâb ve erkâna riâyet etmektir." Bkz. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *Tabakâtu's-Sûfiyye,* Kahire 1949, s. 263, 288, 400.

18 Kurnaz-Tatcı-Çeltik, a.g.m., s. 49.

19 Osman Şems Efendi'nin adı, *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd* adlı eseri istinsah eden Muhammed Emin tarafından "Osman Şemseddîn" şeklinde kaydedilmektedir. Bkz. Osman Şems Efendi, *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd,* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar No: 4031, vr. 10b.

20 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, No: 2305, I, 132; Ahmed Sâfî, *Sefînetü's-Sâfî,* Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü Arşivi Nr. 2096, (Fotokopi Nüsha), XI, 1324; İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri,* İstanbul 1930, s. 1761-1762; Kemâl Edib Kürkçüoğlu, *Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler,* Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1996., s. 8; Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, "Şeyh Osman Şems", *Diriliş,* Sayı: 13, Eylül 1975, s. 25-28; Selami Şimşek, "Bir Gönül Tekkesi Şeyhi Seyyid Osman Nureddin Şems (ö. 1893) ve Mersiye-i Cenâb-ı Seyyidü'ş-Şühedâ'sı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Yıl: 11 (2004), Sayı: 26, s. 120; Nihat Azamat, "Osman Şems Efendi", *DİA,* XXX, 473.

Yine o, Abdülkâdir Geylânî'den sonra "Pîr-i Sânî (İkinci Pîr)"[21] sayılmış ve kendisine Büyük Pîr'in "Bâzu'l-Eşheb-Alaca Şahin"[22] ünvânından mülhem olarak" "Bâzu'l-Enver-En Nurlu Şâhin" denilmiştir. Bir süre kâtip olarak devlet hizmetinde bulunan Osman Şems Efendi, bir ara Sirkeci'de bir tütüncü dükkânı açmışsa da altı ay sonra kapatmak zorunda kalmıştır. 1278/1861'de Hersekli Ârif Hikmet Bey (ö. 1321/1903)'in Aksaray'daki evinde, aralarında Nâmık Kemâl (ö. 1306/1888)'in de bulunduğu birçok şâirin şiirlerinin okunup tartışıldığı haftalık *Encümen-i Şuarâ* toplantılarına katılmıştır[23].

Bursa'da da mürîd ve muhiblerinin bulunması hasebiyle 1307/1889 yılına kadar İstanbul-Bursa arasında pek çok seyahat yapan Osman Şems Efendi, 18 Cemaziye'l-âhir 1311/27 Aralık 1893 tarihinde Üsküdar Selimiye'deki evinde bekâ yurduna göç etmiş olup, kabri Karaca Ahmed Sultan Türbesi karşısında, İnâdiye yolu üzerindeki kabristanda âile mezarlığındadır[24]. Onun *Dîvân*[25] başta olmak üzere, *Bir Mektup, Şem'-i Şebistân, Kenzü'l-Me'ânî, Mersiye-i*

[21] Abdulkâdir Geylânî'den sonra "Pîr-i Sânî" ünvânı Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469) ve İsmâil Rûmî (ö. 1041/1631)'ye verilmiştir. Kerküklü Ziyâeddin Hâlis Tâlebânî (ö. 1275/1858)'ye "Pîr-i Râbi" denilmiştir. Osman Şems Efendi'ye "Pîr-i Sânî" denilmesi, onun Kâdirîlik içerisindeki yeri ve önemini göstermesi açısından dikkate şâyândır.

[22] Bâzu'l-Eşheb (Alaca Şâhin), Abdülkâdir Geylânî'nin yaygın adıdır. Osman Şems Efendi, mürşidi Abdurrahim Ünyevî'ye Bâzu'l-Ebyâz (Ap-ak Şâhin) demiş, çevresindekiler de kendisine Bâzu'l-Enver (En Nurlu Şâhin) demişlerdir. Kürkçüoğlu, *a.g.e.* s. 30.

[23] Vassâf, *a.g.e.*, I, 134, 137-138; a.mlf., "Osman Şems Efendi", *Mahfil Mecmûası,* Rebiu'l-Evvel 1341 (Ekim-Kasım 1922) Sayı: 29, s. 112-113; Kürkçüoğlu, *a.g.e.* s. 14-15; Dilâver Gürer, *Abdülkâdir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri,* İnsan Yay., İstanbul 1999, s. 374-375; Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *DİA,* XXIV, 135.

[24] Vassâf, *a.g.e.*, I, 140; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri,* İst. 1333, II, 271; Fatîn Dâvûd Efendi, *Hâtimetü'l-Eş'âr,* İstanbul 1271, s. 424; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri), haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2001, II, 2096; Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 31; Şimşek, a.g.m., s. 130; Azamat, a.g.m., s. 474.

[25] *Dîvân*'ın İstanbul kütüphanelerinde birçok nüshası olduğunu biliyoruz. Ancak hemen belirtelim ki bunlar eksik nüshalardır. Meselâ bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, Aslan Kaynardağ, No: 198; İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1801, Rik'a, 217 vr; Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphanesi, No: 435, 93 vr.; No: 514, 40 vr. *Dîvân*, kısmen yeni harflerle yayımlanmıştır. Bkz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, *Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler,* Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1996.

Cenâb-ı Seyyidü'ş-Şühedâ[26] ve *Âdâbu'l-Mürîd fî Sohbeti'l-Murâd* adlı eserleri vardır[27].

2. *Âdâbu'l-Mürîd fî Sohbeti'l-Murâd* Mesnevîsinin Tahlîlî

2.1. Eserle İlgili Bazı Husûslar

2.1.1. Eserle İlgili Görüşler

Âdâbu'l-Mürîd fî Sohbeti'l-Murâd hakkında son asrın önemli biyografi kaynaklarından olan gerek *Osmanlı Müellifleri*, gerek *Son Asır Türk Şâirleri* ve gerekse *Sefîne-i Evliyâ*'da[28] herhangi bir bilgi yoktur. Eser hakkında yegâne bilgiyi, Kemâl Edib Kürkçüoğlu'dan öğrenmekteyiz. Şöyle ki o, Osman Şems Efendi'ye ait *Külliyât*'ın fotokopisine dayanarak hazırladığı söz konusu çalışmasında, eserin üç sayfalık mensur bir mukaddimeden sonra *Mevlid* vezninde on sayfalık mesnevî ile devam edip sona erdiğini ve onun kemâl devrinin bir ürünü olduğunu kaydetmektedir[29].

2.1.2. Yazılış Tarihi

Osman Şems Efendi'nin bu eserini ne zaman telif ettiği husûsunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Kürkçüoğlu'nun, "Eserin, Osman Şems'in kemâl devrinin mahsûlü olduğunu tahmin etmekteyiz" ifadesine bakılacak olursa, onun bu eseri ömrünün sonlarına doğru kaleme aldığını söylemek mümkündür.

2.1.3. Eserin Telif Sebebi ve İsmi

Osman Şems Efendi'nin, *Âdâbu'l-Mürîd fî Sohbeti'l-Murâd*'ını, telif ediş sebebini öncelikle eserinin kapak sayfasında zikrettiğini görüyoruz. Nitekim o, söz konusu kapak sayfasında, *"Taraf-ı fakîrânemden derviş efendi ihvânımıza yazılmış ve yâdigâr olunmuştur"* diyerek eserini dervişler ve ihvân için yazdığını ve onlara hediye ettiğini açıkça belirtmektedir. Osman Şems Efendi, eserinin mukaddimesinde ise hem telif sebebi ve hem de ismi hakkında bilgi vererek şunları söyler: *"Binâenaleyh müştâkân-ı dîdâr-ı şâhid-i maksûd olan mürîd-i edîbe teshîl-i tahsîl-i matlûb içün lâzım ve vâcib olan âdâb u erkânın teberrüken sûret-i mesnevîde beyân ve tafsîline ibtidâr olunub Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd tesmiye*

[26] Bu eser, tarafımızdan yeni harflerle yayımlanmıştır. Bkz. Şimşek, a.g.m., s. 135-148.

[27] Geniş bilgi için bkz. Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 42-44; Şimşek, a.g.m., s. 132-135; Azamat, a.g.m., s. 474-475.

[28] *Son Asır Türk Şâirleri* ve *Sefîne-i Evliyâ*'da, Osman Şems Efendi'nin diğer eserleri hakkında da bilgi yoktur.

[29] Bkz. Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 43-44.

olundu."[30] Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere eser, Hakk'ın cemâline müştâk olan edepli müridlerin matlûbuna kavuşmasını kolaylaştırmak için gerekli olan âdâb ve erkânı, teberrüken *mesnevî* tarzında beyân etmek maksadıyla kaleme alınmış ve bundan dolayı da *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd* ismi verilmiştir.

2.1.4 Yazma Nüshaları

Âdâbu'l-Mürîd fî Sohbeti'l-Murâd'ın, çalışmamızda esas aldığımız Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, No: 4031'de (Nesih, müst. Muhammed Emin, 10 vr) kayıtlı nüshasının dışında pek çok yazma nüshası da olup şunlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, No: 846, Nesih, müst. Hâfız Muhammed Emin, 12 vr.

2. Millî Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 3802/2, Rik'a, vr. 73b-80a.

3. Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphanesi, No: 434, Rik'a, 15 vr.

4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 235/2, Nesih, vr. 81b-89a.

5. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 931, Rik'a, 21 vr.

6. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, No: 1441, müst. Cemâleddîn b. Ali, 1324/1906, 9 vr.

7. Almanya Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Ms. Or. Oct. 2328, vr. 200b-219a.

2.2. Şekil Husûsiyetleri

Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd, üç varaklık mensûr bir mukaddimeden sonra 200 beyitten oluşan küçük bir dinî-tasavvufî mesnevîdir[31]. İçerisinde mesnevîden başka nazım tarzı ile yazılmış kısımlar yoktur. Eser, klâsik tertip husûsiyetlerine uygun olarak üç varaklık mensûr ve on dokuz beyitlik manzûm dibâce ile başlar. Na't, mi'râciyye, medh-i çehâr-yâr-ı güzîn, sebeb-i te'lif vb. bölümler de yoktur. Eserin, 3a-3b ve 4a-4b varakları arasında "Mukaddime Der-

[30] Bkz. Osman Şems Efendi, *a.g.e.*, vr. 2b.

[31] Dinî-tasavvufî mesnevî, din kurallarını, peygamber ve din büyüklerinin hayatlarındaki hâdiseleri, çeşitli sembollerle tasavvuf prensiplerini anlatan mesnevî türlerinden birisidir. Geniş bilgi için bkz. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2004, s. 180-188.

Lüzûm-ı Mürşid-i Kâmil", "Ta'rîf-i Mürşid-i Kâmil" ve "Edeb-i Ma'rifet-i Mürşid-i Kâmil" başlıkları altında kâmil mürşidin gerekliliği, tarifi, edepleri hakkında malumat vardır. 4b-10b varakları arasında ise on sekiz başlık altında mürîdin mürşidine karşı takınması gereken edep kuralları uzun uzadıya anlatılır.

2.2.1. Vezin

Mesnevîlerin *fe'ilâtün/fe'ilâtün/fe'ilün, fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün, mefâ'ilün/mefâ'ilün/fa'ûlün* ve *fa'ûlün/fa'ûlün/fa'ûlün/fa'ûl* gibi kısa vezinlerle daha çok yazıldığını biliyoruz[32]. Osman Şems Efendi de eserinde, manzûm olan 200 beyitlik kısımda baştan sona *fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbını kullanmıştır.

Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd, vezin açısından ekseriyetle başarılı sayılabilir. Kısmen de olsa vezin kusurlarına rastlamak mümkündür. Yer yer imâlelere başvurulduğu görülmektedir. Aşağıdaki beyitte birinci mısrada bir, ikinci mısrada bir olmak üzere iki imâle bulunmaktadır:

Göremezsin 'âlem-i nûrı 'ayân

İdemezsin seyr-i bâğ-ı lâ-mekân (19/162)[33]

2.2.2. Kafiye

Eser, kafiye bakımından da başarılıdır diyebiliriz. Osman Şems Efendi'nin zengin bir kafiye lügati vardır. Kafiye ve redifler birlikte değerlendirmeye tabi tutulduğunda 200 beyitlik mesnevînin 100 beytinde Arapça, 27 beytinde Türkçe, 24 beytinde Türkçe-Arapça, 8 beytinde Türkçe-Farsça, 18 beytinde Farsça, 23 beytinde Arapça-Farsça kelimelerle kafiye yapılmıştır. Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi Osman Şems Efendi, kafiyelerde daha çok Arapça kelimeleri tercih etmiştir.

Aynı dilden kelimelerin biribiriyle kafiyelenmesine büyük ölçüde dikkat etmiş, usûl-vusûl (1/5), hâl-intikâl (2/20), ku'ûd-şuhûd (3/38), 'âlimân-'ayân (13/132) vb. Arapça kelimelerle 100; bilemez-idemez (1/10), eyleme-söyleme (5/65), haykırub-sümkürüb (11/111)

[32] Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı* (Nazım Şekilleri ve Aruz), Dergâh Yay., İstanbul 2003, s. 59.

[33] Manzûm metin neşirlerinde eserin varak/sayfa numaralarının gösterilmesinin yanı sıra başlıklar ile bu başlıklar altındaki beyitlerin numaralandırılması ve metin içerisinde göndermede bulunulacağı zaman (19/162) örneğinde olduğu gibi kullanımın yaygın olması sebebiyle biz de böyle bir yola başvurduk. Parantez içerisindeki birinci kısım şiirin metin içerisindeki başlık numarasını, ikinci kısım ise beyit numarasını göstermektedir.

vb. Türkçe kelimelerle 27, kird-gâr-perverdigâr (1/1), bedûş-hamûş (5/66), bî-abdest-dest (4/63), nişîn-dürbün (5/71) vb. Farsça kelimelerle 18 kafiye kurmuştur.

Klâsik kafiye anlayışına göre en makbûl kafiye kabul edilen mukayyed (zengin) kafiye Arapça ve Türkçe asıllı kelimelerle yapılan kafiyelerde dikkatleri celbedecek kadar fazladır: rev*âc*-'il*âc* (1/4), irş*âd*-ilh*âd* (1/8), herk*ese*-vesv*ese* (1/11), fuh*ûl*-kab*ûl* (10/110), ku'*ûd*-su'*ûd* (5/70), za*mân*-gü*mân* (1/19; 4/52), 'ay*ân*-mek*ân* (19/168). Çok olmasa da tunç kafiyelere rastlamak mümkündür: *Usûl*-v*usûl* (1/5), âb*dest*-*dest* (4/63), *ol*-y*ol* (21/198). Tam kafiyeler ise, Türkçe, Türkçe-Arapça, Arapça-Arapça yahut Türkçe-Farsça kelimelerin meydana getirdiği kafiyelerde çokça kullanılmıştır: Hud*â*-kibriy*â* (1/1), fel*ak*-H*ak* (4/46), evliy*â*-ged*â* (7/98), eg*er*-sef*er* (16/141), nes*eb*-tal*eb* (19/169), b*il*-k*il* (21/191), ru'y*et*leri-hâl*et*leri (18/156).. Yarım kafiyelere de yer verilmiştir: Girü-cû (5/87), 'izzini-sâzını (13/121), fâtih*a*-hâtim*e* (21/200)

Âşık ve tekke şiirinde yadırganmamakla birlikte dîvân şiiri estetiği içerisinde hoş görülmeyen redifli kafiyelere de yer verildiğini müşâhede etmekteyiz. Kelime redif: sâdık *isen*-yanık *isen* (1/3), âsân *degil*-'irfân *degil* (1/7), feryâd *itdiler*-yâd *itdiler* (21(-/181). Ek redif: irşâd*a*-ilhâd*da* (1/8), 'irfân*ını*-iz'ân*ını* (2/24), cân*ile*-im'ân*ile* (3/39), dâmen*in*-pîrâmen*in* (4/50), eyle*me*-söyle*me* (5/65). Ancak burada hemen belirtelim ki, âhenk ve konu bütünlüğünü sağlayan bir unsur olarak şiirde yer alan redifler, *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd*'ın yarıya yakınında kullanılmıştır. 200 beyitten müteşekkil mesnevînin 76 beytinde redif vardır. Kalan 124 beyitte ise redife yer verilmemiş, zengin, tam ve yarım kafiye ile yetinilmiştir.

2.3. Dil ve İfâde Husûsiyetleri

Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd, yukarıda telif sebebi kısmında da belirtildiği üzere müridlerin vuslata ermesi için gerekli âdâb ve erkânı açıklamak için kaleme alınmış dinî-tasavvufî bir eserdir. Derviş ve sâlikleri bilgilendirmek maksadıyla yazılmış böyle bir eserde onların anlayacağı bir dilin kullanılması pek tabiîdir. Bundan dolayı mesnevîde dil, manzûm olan kısımda nisbeten yalın olsa da özellikle mensûr olan kısımda Arapça ve Farsça terkiplere çokça yer verilmesi sebebiyle ağırdır. Eserin mensûr olan mukaddimesindeki şu ifadeler durumu örnekler mahiyettedir:

"Ammâ ba'd, hakîkat-ı sırât-ı müstakîm ki bâtın-ı sübülü's-selâm ve şâhrâh-ı Ka'be-i visâl-i Rabbü'l-enâmdır, ya'nî elsine-i nâsda tarîkat ve râh-ı hakîkat olub anın sülûkuna dâir sırr-ı müste'ân mey-i rakrâk-ı muhabbet-i dîvânegân selâsil-i incizâb-ı meveddet olan

mürîd-i sâdıka vâsıl-ı Rabb-i enâm ve nâil-i aksâ-i merâm olmak içün…”[34].

Dilinin ağır oluşuna manzûm olan kısımdan ise şu beyitleri örnek verebiliriz:

Sîne-çâk-ı âteş-i ‘aşk-ı Hudâ
‘Âşık-ı dîdâr-ı nûr-ı kibriyâ (1/2)

Tâbi‘-i isr-i Muhammed Mustafâ
Sâhib-i hulk-i ‘azîm-i ıstıfâ (2/29)

Gûş idince bir mazanne merd-i pâk
Cevher-i genc-i defîni genc-i hâk (3/36)

Çâr-ı destinle tut anın dâmenin
Çâr-ı çeşminle gözet pîrâmenin (4/50)

İtme post-ı mürşide vaz‘-ı kadem
Eyleme pâ-mâl anı sen dem-be-dem (7/95)

Kâfiru’n-ni‘me olur ehl-i ‘azâb
Böyledir hükm-i kitâb-ı müstetâb (18/161)

Oldu çü anlar cevâsîsu’l-kulûb
Olsa da her çend Settâru’l-‘uyûb (18/165)

Eserin gerek mensûr gerekse manzûm olan kısmında umûmiyetle didaktik ve nasihatvâri bir üslubun hâkim olduğunu görüyoruz. “Elzemdir sana”, “anla”, “etmeli”, “ide”, “idersen”, “isen”, “olmaz”, “göstere”, “gerek”, “gözet”, “ol”, “al”, “söyleme-eyleme”, “bul”, “eylesen” gibi ifâdeleri bu duruma örnek olarak göstermek mümkündür.

2.4. Muhtevâ Husûsiyetleri

Dinî-tasavvufî nasihatnâme türünde bir eser olan *Âdâbu’l-Mürîd fî-Sohbeti’l-Murâd*, üç varaklık mensûr bir giriş ve manzûm olarak 21 başlık altında 200 beyit hâlinde yazılmasına rağmen muhtevâ bakımından üç bölümde değerlendirilebilir. Mensûr olan kısmı önsöz olarak kabul edersek, 1-19. beyitler arasını ihtivâ eden “Mukaddime-i Der-Lüzûm-ı Mürşid-i Kâmil” başlığı altındaki kısmını giriş, “Ta‘rîf-i Mürşid-i Kâmil” başlığından “Edeb-i Semâniyete ‘Aşere” başlığına kadarki kısmını gelişme, yani konunun işlendiği bölüm ve 177-200. beyitler arasını ihtivâ eden “Edeb-i Semâniyete ‘Aşere” kısmını da sonuç bölümü olarak değerlendirebiliriz.

[34] Bkz. Osman Şems Efendi, *a.g.e.* vr. 1b.

Bu bilgilerden sonra şimdi Osman Şems Efendi'nin mezkûr mesnevîsinde ele aldığı mürşid, mürşidin gerekliliği ve mürîd-mürşid ilişkisi konularını inceleyelim. Ancak bu konulara geçmeden önce *irâde*, *mürîd* ve *murâd* kavramları üzerinde kısaca durmakta yarar görüyoruz[35].

2.4.1. İrâde

Lügatte istek, arzu, talep anlamlarına gelen irâde[36], tasavvufta birçok şekilde tanımlanmıştır. Seyyid Şerif Cürcânî'ye göre, nefsin isteklerinden vazgeçmek, Allâh'ın emirlerine uymak ve râzı olmaktır[37]. Kuşeyrî'ye göre, tasavvuf ve sülûk yolunda gidenlerin başlangıç hâli olup, Hakk'a vuslata kasd ve niyet edenlere verilen ilk isimdir. Bu sıfata irâde isminin verilmesi, her işin başının irâde olmasındandır. Kul, bir şeyi irâde etmezse onu yapmaz. Allâh'a giden yolu tutanlar için ilk iş bu olduğundan buna irâde adı verilmiştir. Böylece irâde, her işin başında bulunan kasd ve niyete benzetilmiştir[38]. Yine Kuşeyrî'ye göre, şeyhlerin büyük bir kısmı irâdeyi şöyle tarif etmişlerdir: Âdet üzere olan şeyi terk etmektir. Çoğunlukla insanların âdeti gaflet yerlerinde bulunmak, arzuların peşine düşmeyi temel ilke hâline getirmek, isteklerin dâvet ettiği şeylere dalmaktır. Mürîd, bütün bu gibi husûslardan sıyrılmış kimsedir. Bu gibi şeylerden çıkışı, irâdesinin doğruluğunun bir işâreti ve delîlidir. Bu hâle, âdetten çıkış mânâsına gelen "*irâde*" ismi verilmiştir. Onun için âdeti terk etmek irâdenin bir delîli sayılmıştır[39].

Osman Şems Efendi'nin pîri Abdülkâdir Geylânî'nin bu konudaki yaklaşımı yukarıdaki düşünceler paralelindedir. Ona göre irâde, âdet hâline gelmiş alışkanlıkları terk etmek, kalbi Hakk'ı talep etmeye ve ondan gayrisini bırakmaya yöneltmek demektir. Yine ona göre, irâdenin temelinde sevgi olup, hakîkî irâde havf ve recâ ile tahakkuk eder. Kişinin irâdesi yoksa muhabbeti de yoktur. İrâde mücerred yani başka şeylerden sıyrılmadığı müddetçe gerçek irâde sayılmaz. Tecerrüd ise, kalbe korku ateşini atıp, orada olanları yakmakla mümkün olur[40].

---

35 Söz konusu konular üzerinde durulurken, Osman Şems Efendi'nin düşüncelerinin daha iyi anlaşılması ve değerledirilmesi amacıyla tasavvuf klâsiklerine başvurmanın yanı sıra rûhaniyetinden feyz aldığı Kâdiriyye'nin pîri Abdülkâdir Geylânî'nin bakış açısına da yer verilecektir.

36 Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 271.

37 Cürcânî, *a.g.e.,* s. 16.

38 Kuşeyrî, *a.g.e,* s. 345.

39 Kuşeyrî, *a.g.e,* a. yer.

40 Gürer, *a.g.e.*, s. 236 (Abdülkâdir Geylânî, *el-Gunye li-Tâlibi Tarîki'l-Hak,* Dımaşk tsz., II, 158'den naklen).

2.4.2. Mürîd

Mürîd lügatte, irâde ve talep eden, isteyen, arzulayan kimse anlamındadır[41]. Bir tasavvuf ıstılahı olarak ise, irâdesini devre dışı bırakan, irâdesini kullanmayan, bir tarîkata girerek mürşide bağlanan, mürşidin emir ve irâdesine tabi olan kişi demektir[42]. Mürîd kelimesi, zaman zaman derviş, bende, sâlik, tâlib, fakir, ihvân, ashâb ve kul kelimeleriyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Serrâc'a göre mürîd, başlangıç hâli sağlam, ismi Allah'a yönelenlerin arasına girmiş, irâdesinin doğruluğuna sâdıkların kalblerinin şâhidlikte bulunduğu ve henüz hâl ve makamlara erişmemiş olan kimsedir. Mürîd irâdesiyle henüz seyr hâlindedir[43].

Seyyid Şerif Cürcânî'ye göre mürîd, irâdeden soyunmuş kişi demek olup, İbnü'l-Arabî'nin ifadesiyle nazar ve istibsârdan kesilip Allâh'a yönelen, varlık âleminde başkasının dilediği değil de ancak Allâh Teâlâ'nın dilediğinin vâki olduğunu bildiğinde, irâdesinden sıyrılan irâdesini yok edip ancak Allâh'ın dilediğini dileyen kimsedir[44].

Abdülkâdir Geylânî'ye göre ise, irâdesini mâsivâdan sıyırarak bütünüyle Hakk'a yönelmiş, onun rızâsını uman ve ona aşırı sevgi duyan kişidir. Yine ona göre mürîdin ilk işi Allah'a ve ona itâata yönelmektir. Ondan başka kimseye yüzünü çevirmez ve icâbet etmez. O Rabb'inden işitir yani Kitap ve Sünnet'le amel eder. Onun dışında kalanlara karşı sağırdır. Hakk'ın nûruyla bakar, kendisinde ve başkasında yalnızca onun fiilini görüp, gerçekte ondan başka fâil bulunmadığını müşâhede eder[45].

2.4.3. Murâd

Lügatte maksat, dilek, sevgili anlamına gelen murâd, tasavvufta gerekli olan her şey kendisine bahsedildikten sonra irâdesi alınarak zahmet çekmeden bütün engelleri ve mertebeleri katederek Hakk'a kavuşan kimse demektir[46]. Seyyid Şerîf Cürcânî'ye göre, irâdesinden meczûb olandan ibârettir ve bundan maksat ise mahbûb olandır. Güçlükler ve musîbetlerle hallerinde denenip sınanması, mahbûbun özelliklerindendir. Eğer denenmişse, başkası değil işte bu kişi sevilmiş kimse olur[47].

---

[41] Uludağ, *a.g.e*, s. 388; Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 526.

[42] Cürcânî, *a.g.e.*, s. 207; İsmâil Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ ve Huccetü's-Semâ,* Rıza Efendi Matbaası, İstanbul 1286, s. 35, 39.

[43] Serrâc, *a.g.e.*, s. 417.

[44] Cürcânî, *a.g.e.*, a. yer.

[45] Gürer, *a.g.e.*, s. 236-237.

[46] Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 376.

[47] Cürcânî, *a.g.e.*, s. 207.

Kuşeyrî'ye göre, her hakîkî mürîd aynı zamanda murâddır. Şöyle ki, Cenâb-ı Hak onun mürîd olmasını dilemeseydi o mürîd olamazdı. Hakk'ın murâdı mürîd, mürîdin murâdı Hak'tır. Mutasavvıflara göre, mürîd (tasavvufa yeni girmiş olan) mübtedî, murâd ise müntehîdir. Mürîd yorgun ve bitkin hâlde bulunan, sıkıntı ve meşakkatlere göğüs geren zâttır. Murâd ise meşakkate girmeden işi (Allah) tarafından lütuf ve rıfkile muâmele edildiği için müreffehtir[48]. Kuşeyrî, söz konusu eserinde Cüneyd-i Bağdâdî'nin şu sözlerine de yer verir: "Mürîd devamlı olarak şer'î ilim ile idâre edilir. Murâd ise sürekli olarak Hakk'ın riâyet ve gözetlemesi ile idâre edilir. Çünkü mürîd yürür, murâd ise uçar, yürüyen uçana ne zaman yetişecektir?"[49]

Abdülkâdir Geylânî'ye göre, mürîd tâlib, murâd matlûbdur. Mürîdin ibâdeti mücâhede, murâdınki ise mevhibedir. Mürîd mevcûd, murâd fânîdir. Mürîd, ameli için karşılık bekler, murâd ameli görmez, tam aksine tevfîki ve kendisine ihsân edilen iyilikleri görür. Mürîd, yaklaşmaya, yakın olamaya gayret eder, murâd yakınlaştırılır[50]. "Mürîd tevbesinin gölgesine sığınırken, murâd ise Hakk'ın inâyetinin gölgesine sığınır. Mürîd yürüyerek giderken murâd uçarak yol alır. Mürîd kapının eşiğinde beklerken, murâd kapıların ötesine geçerek Hakk'a kurbiyyet kesbetmiştir. Şayet mürîd sâlih amel husûsunda devamlılık gösterirse, nihâyet *murâd*a ulaşır"[51].

Ancak burada hemen belirtelim ki Abdülkâdir Geylânî her ne kadar mürîd ile murâd arasında fark olduğunu söylemişse de, seyr u sülûk bakımından tasavvufta umûmiyetle bu ikisi için bir ayrım yapılmamış, hem mürîd hem de murâd için gerekli husûslar mürîdin âdâbı başlığı altında ele alınmıştır. Bu durumun Geylânî'de de aynı şekilde tezâhür ettiğini görüyoruz. Nitekim o, tasavvufî terbiyesini mürîd ve murâd ayrımı yapmaksızın gerçekleştirmiş ve bunu, ister mürîd olsun, ister murâd olsun herkes için zarûrî görmüştür[52].

2.4.4. Mürşid

Mürşid, lügatte, rehber, delil, kılavuz, yol gösteren, uyaran anlamlarına gelmektedir[53]. Şeyh kelimesiyle eş anlamlı olarak da kullanılan mürşid, Sühreverdî'ye göre, Allah'ı kullarına gerçek anlamda sevdiren, kullarını da Allah'a sevdiren ve yaklaştıran

[48] Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 348.
[49] Kuşeyrî, *a.g.e.*, s. 349.
[50] Gürer, *a.g.e.*, 238.
[51] Abdülkadir Geylânî, *Cilâu'l-Hâtır* (Yolun Esasları), trc. Dilaver Gürer, Gelenek Yay., İstanbul 2006 (2. Baskı), s. 38.
[52] Gürer, *a.g.e.*, s. 239.
[53] Bkz. Uludağ, *a.g.e*, s. 388; Cebecioğlu, *a.g.e*, s. 527..

kişidir[54]. Seyyid Şerif Cürcânî'ye göre, doğru yolu gösteren, sapıklıktan önce Hak yola ileten kimsedir[55]. *Mesnevî* şerhi ile meşhûr İsmâil Ankaravî ise, Cürcânî'nin tarifine şu ilâveleri yapar: "Mürşid, Kur'ân ve Sünnet'e sıkı sıkıya bağlı, tarîkatın bütün edepleriyle müeddep, ilim ve irfân sâhibi ve Allah'ın hoşnut olduğu güzel insandır."[56]. Abdülkâdir Geylânî'ye göre ise, Kitap ve Sünnet'i bilen, onların hükmüyle amel eden, hikmet sâhibi, ilim öğreten ve halka nasîhat veren ve tamahkâr olmayan bir zâttır[57]. Tasavvuf yolunda ilerlemek isteyen kişiye böyle bir önder ve rehber gereklidir. Çünkü mürîd, içerisinde akrepler, yılanlar, âfetler, susuzluk ve vahşî hayvanlar olan sahrâda bulunan bir kişinin durumundadır. Mürşid onu bu âfetlerden korur. Ona suyun ve meyveli ağaçların bulunduğu yeri gösterir. Kişi bu sahrâda tek başına kalacak olursa gideceği yer yırtıcı hayvanları, akrepleri, yılanları ve âfetleri çok olan pis ve vahşî bir yerdir[58].

Osman Şems Efendi'ye göre mürşid, âdetâ kimyâ (çok az bulunan değerli şey) gibi olup, onu bulmak için de kimyâger olmak lazımdır. Mürşid, kevnî ve sûrî kerâmet[59], olağanüstü hâller gösteren kişi değildir. Mürşid, gönül ehli ve bütünüyle Hakk'ın nûrunun mazharıdır. Onun kerâmeti, ilimleri keşfetmek olup, esrârına akıl ve idrâkin ermesi zordur. Hz Peygamber'in izini takip eder. Onun yüce ahlâkıyla ahlâklanmıştır. Müridlerin gönlünden yeniden yeniye hicâb perdelerini kaldırır. Şüpheye yer bırakmaksızın Hakk'ın cemâlini gösterir. Yine onların ahlâkını günden güne güzelleştirir. Hata ettiklerinde ise doğru yolu gösterir. Mürşid, felekleri, ruhları gösterir, varlıkları ve cisimleri bildirir. Her hâlükârda gam ve kederi defedip, Hakk'ın nûrunu açıkça gösterir. İşte böylesi mürşidleri var gücüyle arayıp bulmak ve bulunca da onlara kul, köle olmak gerekir:

Kanda ol bir mevsıl-ı kurb-ı ilâh
Kimyâdır kimyâ bî-iştibâh

---

[54] Sühreverdî, *a.g.e.,* s. 103-104.

[55] Cürcânî, *a.g.e.,* s. 207.

[56] Ankaravî, *a.g.e.,* s. 28 vd.

[57] Gürer, *a.g.e.,* 243 (Abdülkâdir Geylânî, *el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî*, Dımaşk tsz., s. 116'dan naklen).

[58] Gürer, *a.g.e.,* a. yer.

[59] Tasavvufta kerâmet iki kısımda ele alınmıştır: 1. Kevnî ve sûrî kerâmet: Uzun mesafeyi kısa zamanda alma, az gıdayı çoğaltma, denizde yürüme, gönülden geçeni bilme gibi olağanüstü hâllerdir. Sûfîler bu tür kerâmetlere fazla ehemmiyet vermeyip "mekr-i ilâhî" olmasından korkarlar. Halk bu tür kerâmetlere itibar eder. 2. Ma'nevî ve hakîkî kerâmet: İlim, irfân, ahlâk, ibâdet, tâat, amel, edeb ve insanlıkta gösterilen yüce vasıf ve hasletlerdir. Kötü ve çirkin huylardan sıyrılıp güzel ve tasvib edilen huylarla bezenmektir. Sûfîlerin itibar ettiği kerâmet çeşidi budur. Geniş bilgi için bkz. Uludağ, *a.g.e.,* s. 307-308; Yılmaz, *a.g.e.,* s. 333.

Kimyâger lâzım anı bulmağa
Hâkde iksîr-i cânı bulmağa

Müsta'id isen eger ol ni'mete
Var ise behren o şâha vuslata

Sana ta'rîf edeyim 'irfânını
Ol velînin sûret-i iz'ânını

Arama sûrî kerâmetle anı
İhtirâ'-ı hark-ı 'âdetle anı

Kim sana lâzım degil bu rütbede
Ne sihirbâz ve ne ehl-i şu'bede

Sana bir mürşid gerek kim ehl-i dil
Mazhar-ı nûr-ı Hudâ'dır âb u gil

Kim kerâmâtı ola keşf-i 'ulûm
Ermeye esrârına akl u fuhûm

Tâbi'-i isr-i Muhammed Mustafâ
Sâhib-i hulk-i 'azîm-i ıstıfâ

İde senden nev-be-nev keşf-i hicâb
Vech-i Hakk'ı göstere bî-irtiyâb

Dem-be-dem ahlâkını tehzîb ide
Her hatâda meslekin tasvîb ide
Göstere eflâki ervâhı sana
Bildire ekvânı eşbâhı sana

Ola her hâlinde sana gam-güsâr
Göstere nûr-ı Hudâ'yı âşikâr

Yorulunca arayub bulmak gerek
Tâ olunca ana kul olmak gerek (2/21-34)

2.4.5. Mürşidin Gerekliliği

Tasavvufta üzerinde en çok durulan konulardan birisi de mürşidin gerekli olup olmadığı husûsudur. Sûfiler, insanların, kendilerini iyiye götürecek, kötülüklerden vaz geçirecek bir *şeyh* bulmalarının gerekli olduğunda ittifâk etmişlerdir. Kuşeyrî, meşhûr *Risâle*'sinde bir şeyhten edeb ve tasavvuf öğrenmenin mürîd üzerine vâcip olduğunu, üstâdı olmayanın ebediyyen felah bulamayacağını ve bu bağlamda Bâyezîd-i Bistâmî'nin "Şeyhi olmayanın şeyhi

şeytândır." dediğini belirtmektedir[60]. Abdülkâdir Geylânî'ye göre de kişinin tasavvuf yolunda ilerleyebilmesi ve ledün ilmini tahsil edebilmesi için de dinî bilgi ve tecrübe sâhibi bir üstâdın olması zarûrîdir[61].

Osman Şems Efendi'ye göre, Hudâ'nın rızâsını kazanmak ve onun has kulu olmak isteyen sâdık âşıklara, ciğeri yanıklara, aşka kıymet verenlere, ayrılık derdine dermân bulmak isteyenlere âdâb ve erkânı göstermek, vuslat yolunu buldurmak için mutlaka ama mutlaka bir mükemmel mürşid lâzımdır. Ancak o kâmil insânı bulmak kolay bir iş değildir. Bu konuda iddia sâhibi olanlar irfân sâhibi değildir. Zira sûreten irşâd sâhibi olanlar ya görünüşte kalmış ya ilhâda düşmüş ya da tasavvuftan bazı sözleri okuyup ezberleyip bir takım eser kaleme almışlardır ki bunlar, Hakk'ın yoluna neyin uygun, neyin uygun olmadığını bilemezler. Yine onlar sûfîlerin şathiyyâtını[62] anlama ve kavrama kabiliyetinden uzak oldukları gibi anlamadıkları bu sözleri herkese nakletmekten geri durmayarak insanların kaplerine vesvese düşürürler. Dinleyenleri İslâm dâiresinden çıkarıp, bu apaçık dinin âdetâ yol kesen eşkıyası olurlar. Şöyle ki, o şatahat türü sözlerin anlaşılması için irfân, yani zevk, hâl ve vicdân gereklidir. Çünkü bu

---

[60] Kuşeyrî, *a.g.e.,* s. 592. Hasan Kâmil Yılmaz, Bâyezîd-i Bistâmî'nin bu sözünü *Luma'*ın sonuna eklediği "Tasavvufla İlgili Sorular" adlı bölümde şu şekilde vuzûha kavuşturmaktadır: "Bütün uygulamalı ilimlerde o ilmin öğrenilmesi, bir üstâd yoluyla olmaktadır. O konu ile ilgili eserleri okumak, o ilmi öğrenmek için yeterli değildir. Meselâ İslâmî ilimlerden "Kıraat" uygulamalı bir ilim olduğundan "fem-i muhsin"den yani yetkili ağızdan öğrenilir. Tecvîd ve kıraat kitapları okunarak kurrâ olunmaz. Yine nasıl ki tıp fakültesini bitiren bir kimse, bir uzmanın yanında ihtisas eğitimi almadan uzman olamaz ve olmaya kalkıştığında insanları canından ederse, aynı şekilde bir üstâdın yanında tasavvufî terbiye görmeden kendi kendine sûfilik etmeye kalkışan kimse de mutlaka yanılır ve şeytanın oyuncağı haline gelir. Bu sözle şeyhsizlikten maksad, tasavvuf ilminin şeyhsiz öğrenilip uygulanmayacağıdır." Bkz. Yılmaz, "Tasavvufla İlgili Sorular", (*el-Lüma' içinde),* s. 480.

[61] Gürer, *a.g.e.,* 243.

[62] Şathiyyât, lügatte yalpalama, kıpırdama, köpürme anlamına gelir. Tasavvufta bu kavrama dört türlü mânâ verilmiştir: 1. Üzerinde benlik kokusu bulunan kelâm. "Ene'l-hak", "Subhânî mâ a'me şânî" gibi, 2. Dilin söylemekten kaçındığı, kulağın duymak istemediği bir söz, 3. Zâhiren dinî nasslara aykırı söz, 4. Ne söylenmek istenildiği kolaylıkla anlaşılmayan sembolik, kapalı ifâde (Bkz. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* s. 485-486). Yûsuf Nebhânî'ye göre, şatahat sûfîlerden, sekr ve gaybet hâlinde gelen vâridatla vâkî olup, mübâh bir sebeble gelen sekr, sınırları fıkıh kitâblarında çizilmiş şartlar dahilinde kalmak kaydıyla şer'î teklîfi (mükellefiyeti) düşürür. Bu meslekte bulunanlar sekrden dolayı mâzûr sayılırlar. Bkz. Zafer Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Kalem Yay., İstanbul 2005, s. 762. Ayrıca bkz. Mustafa Tatcı, "Tasavvuf Edebiyatında Şathiyât-ı Sûfîyâne Geleneği", *Türk Kültürü,* Sayı: 267, Yıl: XXIV, Temmuz 1985, s. 481-487; a.mlf., "Tasavvuf Edebiyatında Şathiyeler", *Türk Kültürü,* Sayı: 280; Ağustos 1986, s. 500-502; Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, *Türk Edebiyatında Şathiye,* Akçağ Yay., Ankara 2001.

tür sözler tarîkat ilmiyle söylenen kelâm değildir. Sıddîk olanlar hâl ile belki onu bulurlar. Kim seyr ü sülûk ile o hâli yakalarsa, şuhûdu kesbe himmetini sarfetmeli, *'ilme'l-yakîn, 'ayne'l-yakîn'*den geçip nihâyetinde *hakka'l-yakîn*'e ulaşmalıdır. Kesrette vahdet âlemini seyredip halvetle celveti kazanmalıdır. Hâlden kâle intikâl edilirse (lisân makâmı)[63] ilim ve kemâller kaynağından alınmalıdır. İşte o zaman ârif-i billâh, kâmil mürşid olunur ve Hak, şeksiz şüphesiz anlaşılır:

Ey rızâyiçün Hudâ-yı Kird-gâr
'Abd-ı hâs-ı hazret-i Perverdigâr

Sîne-çâk-ı âteş-i 'aşk-ı Hudâ
'Âşık-ı dîdâr-ı nûr-ı kibriyâ

Fi'l-hakîka 'âşık-ı sâdık isen
Sîne-çâk-ı cigeri yanık isen

Virmeye bâzâr-ı 'aşka hoş revâc
Derd-i hecre etmeye şâfî 'ilâc

Sana göstermen çün âdâb-ı usûl
Bulmağa ol hazrete râh-ı vusûl

Anla kim elbetde elzemdir sana
Bir mükemmel mürşid-i râh-ı Hudâ

Lîk anı bulmak sana âsân degil
Müdde'îler sâhib-i 'irfân degil

Görünenler sûret-i irşâdda
Kaldılar yâ resm u yâ ilhâdda

Yâ tasavvuf okuyub ba'zı kelâm
Hıfz idüb takrîre eyler ihtimâm

Kim hılâf-ı şer'-i Hak'dır bilemez
Çünki şathiyyâtdurur fehm idemez

Nakl ider bezminde anı herkese
Kim ider ilkâ kulûba vesvese

---

[63] Allâh, vâsılın sadrını müşâhesinin nûruyla vasl ve üns makâmında genişlettiğinde ve dilindeki illeti kaldırdığında kalb ve zâhir lisân tek bir lisân hâline gelir. Vâsıl, latîf işâretler ve fasîh ibârelerle keşifler ve ma'rifetlerin şerhi cihetinden Hakk'ın lisânıyla konuşmaya güç yetirir. Bkz. Rûzbihân-ı Baklî, *Kitâbu Meşrebi'l-Ervâh,* haz. Nazîf Muharrem Hoca, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1973, s. 216.

Sâmi'in ihrâc ider İslâm'dan
Tâ olur dîn-i mübîne râh-zen

Ol kelâmın fehmine 'irfân gerek
Ya'ni zevk u hâlet-i vicdân gerek

Çün kelâm eyler degil 'ilm-i tarîk
Belki hâl ile bulur anı sıddîk

Kim sülûk ile bulub ol hâleti
Etmeli kesb-i şuhûda himmeti

Rütbe-i 'ilme'l-yakîn 'ayne'l-yakîn
Müntehâda olmalı hakka'l-yakîn

Seyr idüb kesretle vahdet 'âlemin
Kesb idüb halvetle celvet 'âlemin

Me'hazından ahz idüb 'ilm ü kemâl
Hâlden kâle idersen intikâl

'Ârif-i billâh olursun ol zamân
Fehm idersin Hakk'ı bî-şekk ü gümân (1/1-19)

2.4.6. Mürîdin Âdâbı

Mürîdlerin mürşidleriyle birlikteyken uymaları gereken âdâb kuralları, sûfîlere göre en önemli husûslardan birisidir. Onlar bu konuda Hz. Peygamber ve Ashâb-ı Kirâm'a uyarlar. Nitekim Cenâb-ı Hak, "Ey imân edenler, Allâh'ın ve Rasûlünün huzûrunda (sözde ve işde) öne geçmeyin, Allâh'dan korkun. Çünkü Allâh hakkıyla işiten ve her şeyi bilendir"[64] buyurmuştur. Hattâ sûfilerin bir kısmı tasavvufu "baştan sona edebden ibârettir" şeklinde de tarif etmişlerdir[65].

Mürîdlerin âdâbı konusuna, gerek tasavvuf klâsiklerinde gerekse tarîkat döneminde yazılan eserlerde yer verildiğini yukarıda belirtmiştik. Biz burada Osman Şems Efendi'nin pîri Abdülkâdir Geylânî'nin bu konudaki düşüncelerini aktararak kendi görüşlerini incelemeye çalışacağız.

Abdülkâdir Geylânî'ye göre, bir kimse bir şeyhten el alıp onun terbiyesi altına girmek istediğinde, öncelikle o civarda o şeyhten daha fazîletli ve üstün bir şahsiyetin bulunmadığına kesin bir şekilde kanaat etmeli ki ondan gerektiği şekilde feyz alıp istifâde edebilsin[66].

[64] Hucûrât, 49/1.
[65] Bkz. Sühreverdî, *Avârif,* s. 504, 508.
[66] Gürer, *a.g.e.*, s. 239.

"Mürîd ile mürşidi arasındaki ilişki, öğrenci ile öğretmeni arasındaki ilişki gibidir. Öğrenci öğretmeninin yanında edebe riâyet etmeli, susması konuşmasından çok daha fazla olmalıdır. Öğretmenin yanında suskun olmak onun kalbine yakınlaşma için güzel bir sebeptir. Güzel edep insanı yakınlaştırır. Kötü edep ise uzaklaştırır. Edepliler ile birlikte olmadan edebi öğrenmek mümkün değildir. Öğretmenden râzı olup onun hakkındaki düşüncelerini güzelleştirmeyen öğrenci bilgi sâhibi olamaz. Burada bir başka noktada da şudur: Edeb ancak şeyhlere hizmet edilerek ve onların bâzı hallerine vâkıf olunarak güzelleştirilir."[67]

Abdülkâdir Geylânî'ye göre mürîdin mürşidine karşı takınacağı bazı edep kuralları şöyledir:

1. Mürîd, şeyhine zâhirde muhâlefeti, bâtında îtirazı terk etmelidir.

2. Mürîd, şer'an kerih görülen bir fiilin şeyhinden sâdır olduğunu görürse, o olayın hakîkatını işâret ve darb-ı mesel yoluyla öğrenmeye çalışmalıdır. Şeyhin kendisinden nefret etmemesi için olayı ona açıktan açığa söylemesi doğru değildir.

3. Eğer mürîd şeyhin bir ayıbını görürse o ayıbı örtmeli, mümkün olduğunca nefsini itham etmeli ve şerîatta o hâdisenin yorumunu aramalı, şayet bulmazsa şeyhi için duâ etmelidir.

4. Mürîd, şeyhinden hiçbir ahvâlini ve sırrını gizlememeli, onun kendisine emrettiği husûsları başkasına söylememelidir.

5. Mürîd, şeyhin huzûrunda bir mes'ele olduğunda o konuda bilgi ve görüş sâhibi olsa bile susmalı, Cenâb-ı Hakk'ın şeyhinin dilinden ihsân edeceği açıklamaları ganîmet bilmelidir. Şayet şeyhin cevâbında bir noksanlık yahut kusur olursa hemen onu reddetmemeli, kendisine bağışlanan ilim, nûr ve fazîletten dolayı Hakk'a şükretmelidir[68].

Abdülkâdir Geylânî, bu gâyelerde mürîde şu tavsiyelerde de bulunur: "Her halükârda Hakk'ı zikret, zira o her hayrı içine alır. Her türlü zararı defeden Allah'ın ipine sımsıkı sarıl. Kazâ ve kaderin getireceklerine hazırlıklı ol ki o bir gerçektir. Bütün hareketlerinden sorumlu olduğunu unutma. Allâh'a ve Rasûlüne ve onun dostlarına itâat et. Vakit için en uygun olan ile meşgûl ol. İnananlara karşı hüsn-i zan besleyip onların ıslâhını iste. Helâl lokma ye. Bilmediklerini, Allâh'ı bilen âlimlere sor. Allâh'tan utan. Onu sevenlerle dostluk kur. Her gün sadaka vermeye çalış. Akşam olunca, o gün vefat etmiş

[67] Gürer, *a.g.e.*, a. yer.
[68] Gürer, *a.g.e.*, s. 239-241.

Müslümanlar için cenâze namazı kıl. Yatsıyı kılınca istihâre namazı kıl…Duâ ve tesbîhi dilinden bırakma!”[69].

Geylânî, bu konuda son olarak şunları söyler: Mürîd, Rabbine vuslat bulana kadar şeyhini asla terk etmemelidir. Zira insanlar birbirlerinin fikirlerine her zaman ihtiyaç duyarlar. Mürîd vuslata erince, onun terbiye ve tezhîbini Cenâb-ı Hak üzerine alır. Şeyhine gizli kalmış birçok mânâyı öğretir. Onu istediği işte kullanır. Ona emreder, ona nehyeder, bast eder, kabz eder, ona zenginlik verir, fakirlik verir, telkinlerde bulunur, onu pek çok şeye muttalî eder[70].

Osman Şems Efendi’nin, mürîdin âdâbı husûsundaki düşüncelerine gelince, ona göre tasavvuf yoluna girip adamakıllı yürümek isteyen kişi, pâk bir Allah dostunu işittiğinde ve âdetâ yerin altındaki definelerin cevherlerine benzeyen kâmil insanı bulduğunda onların yanına abdestli olarak varıp meclisine samimiyetle girmeli, edeple elini öperek karşısına oturmalıdır. Sözlerini can kulağıyla dinlemeli ve sohbetine inceden inceye dikkat kesilmelidir. Kalbini kalbine döndürüp, matlabın kalbiyle kalbine söylemelidir. Şâyet o vakit bu gönülleri okşayan kâmil, hâlinden bazı sırları açığa vurursa hâl değişir ve her şeyden fâriğ olunur. Yine yanında huzûr bulunur ise havâtırdan zuhûr akseder. Eğer bir kişi, bir zâtın huzûrunda bulunduğu sırada kalbinde Hakk’a yakınlaşmaya dâir bir üns, huzû ve rücû meyli hâsıl olursa, o zât hakîkaten Allah adamı ve kâmil mürşiddir:

İşbu matlabda idüb teşmîr-i sâk
Geşt kıl her câyı ber-vech-i vifâk

Gûş idince bir mazanne merd-i pâk
Cevher-i genc-i defîni genc-i hâk

Bul ana abdest ile kurb-ı vusûl
Hâlisâne bezmine eyle duhûl

Öp elin âdâb ile eyle ku‘ûd
Vechine karşu otur eyle şuhûd

İstimâ‘ eyle kelâmın cânile
Vaz‘ına eyle nazar im‘ânile

Kalbini tevcîh eyle kalbine
Matlabın kalbiyle söyle kalbine

Sana hâlinden iderse keşf-i râz
Remz-i bâ-tasrîh ile ol dil-nevâz

[69] Gürer, *a.g.e.*, s. 241.
[70] Gürer, *a.g.e.*, a. yer.

Tâ sana vâkı' olub tağyîr-i hâl
Ger olursun fâriğ-i mâl u melâl

Hem gelüb sana havâtırdan zuhûr
Ger bulur isen huzûrunda huzûr

Kim gelürse kalbine üns ü huzû'
Hak Te'âlâ kurbuna meyl-i rücû'

Bil ki ol merd-i Hudâ-yı nâmdâr
Mürşid-i Hak'dır velîdir âşikâr (3/35-45)

Osman Şems Efendi, mürîdin mürşidi huzûrunda takınacağı edep kurallarını ise "Edeb-i Evvel, Edeb-i Sânî, Edeb-i Sâlis…" gibi on sekiz başlık hâlinde sıralamıştır. Şimdi biz de bu sırayı takip ederek bu âdâb kurallarını on sekiz madde halinde açıklamaya çalışalım.

1. Mürîd, mürşidinin eteğine dört elle sarılmalı ve yanında gözlerini dört açmalıdır. Çünkü mürşid, mekânsızlık dağının ankâsı ve devrin hikmetle hükmeden Süleymân'ıdır. Zamanın mehdîsi de odur. Ledün ilminin sermâyesi ve "kün (ol)" emrinin hazînesinin anahtarı ondadır. Zira gerçek anlamda insan olan, sırla şereflenen ve cümle esmâ kendisinde toplanan odur. Onun kalbi, kutsîlerin tavaf ettiği evdir. Emniyet yurdunun dergâhının eşiğidir. Ayağının toprağı, göze ışık ve sürmedir. Vücûdu, Hakk'ın vechiyle aynı olmuştur. O açıkça Hakk'ın ridâsıdır ve onda O'nun sırrı gizlenmiştir. Meleklerin secdeye kapanışı onun içindir. Gezegenler onun emrine boyun eğmiştir. Bundan dolayı mürîdler de onun etrafında melekler gibi gece gündüz tavaf etmelidir:

…
Çârı destinle tut anın dâmenin
Çârı çeşminle gözet pîrâmenin

Kim odur ankâ-yı Kâf-ı lâ-mekân
Hükm-i hikmetle Süleymân-ı zamân

Hem odur bil mehdî-i sâhib-zamân
Kandadır sırr-ı hidâyet-i bî-gümân

Andadır ser-mâye-i 'ilm-i ledün
Andadır miftâh-ı kenz-i emr-i "kün"

Bil muhakkak âdem-i ma'nâ odur
Mazhar-ı sır cümle-i esmâ odur

Kalbidir beyt-i matâf-ı kudsiyân
Âsitân-ı dergeh-i dâru'l-emân

Hâk-i pâyı tûtiyâ-yı nûr-ı ʻayn
Vech-i Mevlâ'ya vücûdu oldu ʻayn

Kim ridâü'l-kibriyâdır âşikâr
Anda mahfî oldu sırr-ı Kird-gâr

Anın içün oldu mescûd-i melek
Emrine münkâd olub devr-i felek

Sen de kıl melek gibi anı mutâf
Gece gündüz çevresin eyle tavâf (4/50-59)

Mürîd, her hâlükârda âdâb ve erkânı, Allâh adamlarının yolunu gözetmeli, onların meclisine saygı ve sukûnetle girip hattâ teeddüp ederek selâm bile vermemeli, hürmetle niyâza durmalıdır[71]. Yine onların meclisine asla abdestsiz girmemeli, temiz olmayan elini pâk eline değdirmemelidir. Zira Hudâ'nın pâk dostları şüphe üzerine şer'an temiz olmayanlardan uzak durmuşlardır:

Her zaman âdâb-ı erkânı gözet
Meslek-i kânûn-ı merdânı gözet

Bezmine gittikçe ey âlî-tebâr
Eyle taʻzîm u sükûnet ihtiyâr

Kıl teeddüb kim ana verme selâm
Kıl niyâzı destine bâ-ihtirâm

Dâhil olma bezmine bî-abdest
Urma dest-i pâkine nâ-pâk dest

İtdi pâkân-ı Hudâyı irtiyâb
Şerʻile nâ-pâklardan ictinâb (4/60-64)

2. Mürîd, hırkasını kartal kanat giymemeli, lâubâli olmamalı, boş sözler söylememelidir. Hırkasını omuzuna atıp sarhoşlar gibi yürümemeli, mürşidin huzûruna edeple girip suskun durmalıdır. Elini içtenlikle göğsüne koyup saygıyla eğilerek niyâz etmelidir. Huzûrunda ayakta durmalı, gökyüzü gibi edepte dâim olmalıdır. Meclisinde şemʻine pervâne ve saçının zincirine deli-dîvâne olmalıdır. Oturacak yerlerin en aşağısına oturmayı emrederse hemen oturmalıdır. Zira

---

[71] Niyâza durmak, şeyhe saygılı olmak, elini öpmek, eteğini tutmak ve müridin şeyhinin huzurunda boynunu bükerek ondan himmet istemesi demektir. Mürîdlerin bağlı oldukları tarîkat usûlüne göre şeyhlerinin huzûruna çıkması niyâz olarak tanımlanır. Her tarîkatın kendine mahsus bir niyâz metodu olup, meselâ Mevlevî dervişleri, sağ eli sol, sol eli sağ omuza koyup, sağ ayağının baş parmağı ile sol ayağının baş parmağı üzerine basarak hafifçe eğilir ve niyâzda bulunurlardı. Bkz. Cebecioğlu, *a.g.e.*, s. 558.

sonunda yüce sadr ile yükseliş vardır. Mürşidinin huzurunda sıddîklerin oturduğu gibi diz çöküp oturmalı ve onun gözünü, can gözüne dürbün yapmalıdır.

Yine mürid, mürşidinin nasihatını pür dikkat dinlemeli ve o öğütlerinden gerekli ders ve ibretleri çıkarabilmelidir. Alçak gönüllülük gösterip rızâsını kazanmalı ve böylelikle himmetini almalıdır. Mürşidi konuşurken sözünü kesmemeli, anlayışına baştan ayağa kulak kesilmelidir. Mürşidi söze başladığında da, susup dinlemelidir. Zira asıl söylenmek istenenler ilk sözlerdedir. Mürşidin söylediği sözler boş lâkırtılar gibi görünse dahi lafa değil mânâya yönelmek gereklidir. Çünkü gönlün maksûdu mânâ yönünedir ki o mânâ, mânâ âlemidir. Mürîd bu sözleri anlamazsa içinden suâl edip gönülden gönüle hasbihâl etmelidir.

Eğer mürşid bir yanlışta bulunursa itiraz etmemeli, yüksek ses tonuyla onunla konuşulmamalıdır. Şöyle ki o, mürîdlerin cân u gönülden, samimî bir şekilde teslîm olup olmadıklarını görmek için sınamaktadır. Şâyet mürşid mürîde tarîkat mes'elerinden bir şey soracak olursa önce düşüncelerini söylemeli, sonra araştırmaya girişmelidir. Mürşid zamanla her müşkili çözer, suyu, toprağı özünden fark eder. Mürîd, kendinde bulunmayan bir hâlin sırları hakkında niteliksiz ve niceliksiz olarak bu hâl tecellî edene kadar mürşidine soru sormamalıdır. Mürîd, mürşidinde zuhûr eden ilâhî tecellîyi açıkça görmeli, huzûruna edeple varıp söylemelidir. Mürşidi konuşurken asla sözünü kesmemeli, sözünü bitirene kadar sabırla dinlemelidir. Mürîdin başka bir müşkili de olursa bunu edeple mürşidine sormalıdır ki vecdile kazandığı hâl ve durumu tasdik edilebilsin. Mürîd, konuşurken kahkaha ile gülmemelidir. Çünkü bu durum aklın hafifliğine işâret eder. Tebessüm etmek güzeldir. Ancak yumuşak, tatlı söz söylemek çok daha güzeldir:

Hırkanı kartal-kanâd eyleme
Lâubâlî yâve sözler söyleme

Olma mestâne reviş hırka be-dûş
Gir huzûruna edeble ol hamûş

Destini kavuşdurub eyle huşû'
Destine eyle niyâzı bâ-hudû'

Dur huzûrunda ayakta kâ'im ol
Âsumân-âsâ edebde dâ'im ol

Meclisinde şem'ine pervâne ol
Zülfünün zencîrine dîvâne ol

Saff-ı na'le emr iderse et ku'ûd
Sadr-ı 'ulyâ üzre eylersin su'ûd

Diz çeküb ol mak'ad-ı sıdk-nişîn
'Aynını cân gözüne kıl dürbün

Vaz'ına im'ânile bak ibret al
Kıl tevâzu' eyle râzî himmet al

Ol tekellüm eylesün sen ol hamûş
Fehmine ol başdan ayağa gûş

Dinle sen ol eylesün bed'-i kelâm
İbtidâ ki sözdedir hâsıl-merâm

Olsa bî-ma'nâ eger lâf u güzâf
Lâfdan ma'nâya eyle insırâf

Lâfı koy maksûd-ı dil ma'nâyadır
Kim o ma'nâ âlem-i ma'nâdadır

Anlamazsan eyle kalbinden su'âl
Tâ gönüllerde bulunsun hasbihâl

Ger galat eylerse ta'rîz eyleme
Ref'-i asvât ile sohbet söyleme

Kim seni şâyed ki eyler imtihân
Tâ göre etdin mi kim teslîm ü cân

Çünki 'âlimsin nidersin mürşidi
Anladınsa mürşid ile mülhidi

Ger mesâ'ilden ise ol güft ü gû
Bir zamandan sonra eyle cüst ü cû

Vakti ile hall ider her müşkili
Cevherinden fark ider âb u gili

Sorma hâlin olmayan esrârı hem
Tâ meşhûdun ola bî-keyf u kem

Gör tecellî-i ilâhîyi 'ayân
Var huzûrunda edeble kıl beyân

Sözünü kat' itme söylerken kelâm
Sabr kıl tâ sözünü itsün tamâm

Olur ise müşkilin andan girü
İt su'âl âdâbile kıl cüst ü cû

Tâ ki tasdîk ola ahvâlin senin
Vecdile kesbettigin hâlin senin

Kahkahayla gülme eylerken makâl
Hiffet-i 'akl iktizâsıdır o hâl

Ger tebessüm eyler isen hûb olur
Rıfkile söz söylemek mahbûb olur (5/65-90)

3. Mürîdin başı açık oturması edepsizliktir. Çünkü büyükler bu şekilde oturmayı hoş görmezler. Mürîd bir büyüğün meclisine gittiğinde oranın ağırlığından dolayı kendisini ateşteymiş gibi bile hissetse vehme kapılıp başını açmamalı ve yan gelip uygunsuz sözler sarfetmemelidir. Mürşidin meclisinde edepsiz davranıp sonra ondan feyz talep etmek olmaz:

Bir kibârın bezmine gitsen eger
Sikletinden meskenin olsa sakar

Açamazsın başını vehm eyleyüb
Vaz'-ı nâ-sâz idemezsin yan gelüb

Bezm-i mürşidde olursun bî-edeb
Sonra andan feyz eylersin taleb (6/91-94)

4. Mürîd, mürşidinin postuna ayak basıp orayı sürekli ayak altı etmemelidir. Mürşidi dâvet etmedikçe onun seccâdesi üzerinde namaz bile kılmamalıdır. Çünkü bu durum sâdık âşığın makâmından bir işâret ve şânından bir müjdedir. Allâh dostları kimseye makâmını vermezler. O şâhın tahtına zengin fakir kim olursa olsun ayak basamaz:

İtme post-ı mürşide vaz'-ı kadem
Eyleme pâ-mâl anı sen dem-be-dem

Kılma hem seccâdesi üzre namâz
Tâ ki da'vet eyleye ol pâkbâz

Kim makâmından işâretdir anın
Hâl-i şânından beşâretdir anın

Kimseye vermez makâmın evliyâ
Taht-ı şâha basamaz bây u gedâ (7/95-98)

5. Mürîd, mescidde, câmide mürşidi hizâsını gözetmeli, yani kafasına göre bir yere geçip namaz kılmamalıdır. Şâyet mürşidi

lutfedip onu dâvet ederse, o temiz bir gönülle icâbet etmelidir. Farzı saygı ve hürmetle edâ ettikten sonra huzûruna teşekkürle niyâz edip, gerisin geriye en arka safa çekilmeli ve burada tek başına sünnetleri kılmalıdır ki Allâh dostlarının âdetleri böyledir:

Mescid ü câmi'de ola hem-'inân
Ya'ni kim durma namâza yan yayân

Lutf idüb da'vet iderse o kerîm
Kıl icâbet ana bâ-kalb-i selîm

Az girüce dur namâzı kıl tamâm
Farzı itmâm eyleyüb bâ-ihtirâm

Destine eyle teşekkürle niyâz
Kalk çekil saff-ı ahîre bâz bâz

Kıl girüde münferid sünnetleri
Evliyânın böyledir âdetleri (8/99-103)

6. Mürîd, mürşidinin meclisinde tesbih çekip işgüzârlık yapmamalı, üstâdına hünerini arz-ı endâm etmemelidir. Çünkü bu iş, büyüklerin alışılagelen hareketidir ve onu büyük Allâh adamları yapar. Bütün felek ve esmâ onun elinde tesbihtir. Mürîd, mürşidinin yanında zâhidlik ve büyüklük taslamamalı, sözü uzatmaktan çekinmelidir:

Sübha-gerdân olma bezminde hazer
Eyleme üstâdına 'arz-ı hüner

Vaz'-ı mu'tâd-ı ekâbirdir o kâr
Eyler anı merd-i merdân-ı kibâr

Sübhadır eflâk ü esmâ destine
Nitekim esmâ müsemmâ destine

Eyleme ızhâr-ı zühd ü i'tilâ
Eyle tatvîl-i sühenden ittikâ (9/104-107)

7. Mürîd, mürşidinin meclisinde asla yanına oturmamalıdır. Zira ayrılık ateşine düşebilir. Çünkü mürşid, vahdet makâmına erişmiş, teklik rütbesine mazhar olmuştur. Allâh adamları âdet olduğu üzere işâret ve sembollerle konuşur. Ancak hiçbir zaman "Mutlak Bir"e ortak koşmaz:

Hîç meclisde oturma yanına
Düş olursun firkatin nîrânına

Çün irişmişdir makâm-ı vahdete
Mazhar olmuş rütbe-i ferdiyyete

Remz ider âdetle merdân-ı fuhûl
Ferd-i mutlak eylemez şirket kabûl (10/108-110)

8. Mürîd, mürşidinin yanında "vâh, eyvâh" deyip haykırmamalı, aksırarak, sümkürerek onu rahatsız etmemelidir. Onun kullandığı su kabından, o emretmediği sürece su içmemeli ve abdest almamalıdır. Çünkü böyle yapılırsa o su, idrâkten menedilmiş olur ve o pâk sudan mahrûm kalınır. Mürşide vuslat her şeyde asıl maksattır ve giriş kapısı Mevlâ'nın kurbuna açılır:

Hâyile hambâze itme haykırub
İtme ta'cîz atse ile sümkürüb

İçme ibrîkinden âb-dest alma hem
Tâ meger emreyleye ol muhterem

Men' idersin ol suyu idrâkden
Kim olur mahrûm o çeşm-i pâkden

Mürşide her şeyde matlabdır vusûl
Kurb-ı Mevlâ'ya kâridir bâb-ı duhûl (11/111-114)

9. Mürşid mürîde bir şey verdiği zaman, mürîd mürşidinin elini öperek onu almalı, canı gibi saklayarak kabul etmeli ve remzini anlayıp düşünmeli, gönlünde bulmalıdır. Mürîde verilen bu şey her ne olursa olsun bir hâtıradır ve mürîde ait olup bir gün sırrı âşikâr olacaktır. Çünkü mürşid, Hakk'ın ihsân ve ikrâmına mazhar olmuştur ve her işi bir hikmete mâtuftur:

Ger sana bir şey 'atâ eylerse hem
Destini takbîl idüb ahz it o dem

Hırz-ı cân ile anı idüb kabûl
Remzini fehm it düşün gönlünde bul

Her ne ise verdigi şey yâdigâr
O senindir bir gün olur âşikâr

Çünki mazhardır o dest-i kudreti
Her işi vâbestedir bir hikmeti (12/115-118)

10. Mürîd, mürşidinin yanında bir şeyhi öbür âleme göçmüş olsa bile övmemelidir. Çünkü mürşid, kâmil bir zât ise zaten kimin âlim, nâkıs ve câhil olduğunu iyi bilir. Mürîd, sûret ve zühdün güzelliğine bakarken mürşid, sîretine, iç yüzüne bakıp seyreder. Şöyle ki mürîd, bir zâtın görünüşüne bakarak onun takvâ sâhibi, zâhid, âlim ve ârif olduğunu zanneder. Halbuki sîrette onlar böyle değildir, dinsiz imansızdırlar. Mürîd, onların bir şûbede gösterdiği olağanüstü durumları kerâmet zanneder ve ömrü boyunca uğraşır, didinir fakat

onlardan zerre kadar himmet alamaz. Çünkü onların himmeti olsa önce kendilerine yararı olur, nefis ve şeytanın tuzağına düşmezlerdi. Hak yolunun ârifleri onları reddederler ve Hak'tan utanıp onları tasdik etmezler. Bundan dolayı bazı câhil ve aklı kısalar âriflere düşman olur ki, bu düşmanlık sülûka engel teşkil eder ve Hakk'a giden vuslat yolu kapanır. Mürşidin yanında bu türlü âlimleri övmek hoş değildir. Açıkça mürşidin câhil olduğu belirtilmiş olur. Çünkü mürşidini câhil görenler ondan feyz alamaz, feyzinden yoksun kalıp, kıyâmete kadar hiçbir şey elde edemezler:

İtme bir şeyhi huzûrunda senâ
'Âlem-i a'lâya idüb irtikâ

Hem dahı bir 'âlim-i nâ-'âmili
Sûret-i 'âlemde nâkıs câhili

Kâmil ise ol bilür hem 'izzini
Hem görür hem işidir dem-sâzını

Sen görürsün zîb-i zühd ü sûretin
Seyr ider ol sîret ü mâhiyetin

Sûret ü takvâda zâhid gördügün
'Âlim-i âgâh 'ârif bildigin

Sûretâ zühdile hôş âyînedir
Ma'nîde bir mülhid-i bî-dindir

Her kerâmâtı olur bir şu'bede
Sen kerâmât zann idersin ey dede

'Ömrün oldukça çekersin gayretin
Alamazsın zerre denlü himmetin

Himmeti olsa iderdi kendine
Düşmez idi nefs ü şeytân kandine

'Ârif-i billâh anı inkâr ider
Anı tasdîke Hudâ'dan 'âr ider

Hasm olursun 'ârif-i billâha sen
Ey kasîru'l-fehm fart-ı cehlden

O husûmet sedd-i râh olur sana
Kim açılmaz râh-ı vasl-ı Kibriyâ

Hem dahı öyle senâ-yı 'âlimân
Mürşidi techîl itmekdir 'ayân

Bir kişi kim mürşidin techîl ider
Kanda andan iktisâb-ı feyz ider

Çünki feyzinden anın mahrûm olur
Tâ kıyâmet hâib u hâsır kalur (13/119-134)

11. Mürîd, bir iş husûsunda mürşidiyle istişâre ettiğinde, onun görüşü doğrultusunda hareket etmelidir. Aksi takdirde kâr yerine zarar eder. Dolayısıyla bir iş yapılacağı zaman ya mürşide danışılmamalı, yahut danışılmışsa onun dediği şekilde hareket edilmelidir. Çünkü kâr da zarar da mürîde aittir:

Bir işinde istişâre eylesen
Her ne re'y eylerse durma eylesen

Yoksa 'aksi zâhir olub bî-gümân
Kâr me'mûl iken eylersin ziyân

Yâ anı emrinde kılma müsteşâr
Sana âiddir ziyân yâhud ki kâr (14/135-137)

12. Şâyet mürîd yolda giderken mürşidiyle karşılaşırsa, müsait bir yerde durup edeple ona selâm vermelidir. Çünkü başkasına selâm vermek kişiyi üstün kılar. Zira Cenâb-ı Hak, "Tahiyyat"ta Hz. Peygamber'e selâm verin diye fermân buyurmuştur:

Râhda itsen tesâdüf ger ana
Dur güzergâhında behr-i merhaba

Sen teeddüb it ana vir selâm
Çün imâm eyler 'atâ gayre selâm

Eyleyüb ta'lîm ol Rabbü'l-enâm
Vir tahiyyetde Nebiyye es-selâm (15/138-140)

13. Mürîd bir yere mürşidi ile birlikte giderse yani yolculuğa çıkarsa, her müşkilinin hallolmasını istiyorsa onun peşinden yürümeli, onun geçtiği yerden geçmelidir. Çünkü bunlar mürîdin kalbine zevk ve sevinç getirir, ins, cin ve şeytân ondan kaçar, böylelikle mürîd bu yolda bir köprü bulmuş olur. Ne cin, ne de şeytan mürîdin yolunu asla kesemez. Zira her şeyi bilen Rab, mürîdi emniyeti altına almıştır. Mürîd böylelikle hem zâhirde, hem de bâtında mürşidine uymuş ve başka yollara düşmekten kurtulmuş olur:

Bir yere gitsen ma'iyyetde eger
Mürşidinle eylesen ya'nî sefer

Yürü ardınca ol âlî menzilin
İster isen hall ola her müşkilin

Geçdigi yerden anın itmek mürûr
Kalbine îrâd ider zevk u sürûr

Çün kaçar andan şeytân u peri
Sen de ol yolda bulursun ma'beri

Râh-zenlik idemez dîv ü racîm
Kim emîn eyler seni Rabb-i 'Alîm

Zâhir u bâtın idersin ittibâ'
Gayri meslekden idersin inkıtâ' (16/141-146)

14. Mürîd, mürşidinden başka bir şeyhden el almamalıdır. Zira bu yol ikilik kabul etmez. Asla kimseden teberrük yoluyla da olsa tâc, hırka giyilmemeli, havâs yahut bir hâtıra kabul edilmemelidir. Çünkü bu gibi durumlar seyr ü sülûka bir engel ve Hakk'ın cemâlini müşâhedeye perde teşkil eder. Şayet mürşid olmazsa ikisinin hâli de yaman olur. Yine bu gibi durumlar mürşidi inkâr etmektir ki, büyük talihsizlik sayılır. Mürşidinden başkasından el almak Hakk'ı inkâr gibidir ki, inkârcılar sonsuza değin asla felâh bulmaz. Onlar Hak'tan uzak kalıp kesinlikle helâk olurlar, toprağa, çukura düşerler. Yani o kimse dinden çıkıp nefsine mağlup olmuş olur ki aynen cihanda başıboş gezen şeytana benzer. Ne yazık ki Mevlâ'nın dergâhından kovulmuş ve firkat ateşindeki yerini almıştır:

Gayri şeyhe eyleme nisbet hazer
Kim kabûl itmez bu yol şirket hazer

Kimseden alma teberrük zinhâr
Tâc u hırka yâ havâss u yâdigâr

Mâni'-i seyr ü sülûk-i Hak olur
Hep hicâb-ı şâhid-i mutlak olur

Mürşid olmazsa eger ol bed-gümân
İkisinin de olur câyı yamân

Öyle hâlet mürşidi inkârdır
Mürşidi inkâr çok idbârdır

Hakk'ı inkâr itmedir ol vaz'-ı yed
Münkirin iflâh(ı) olmaz tâ-ebed

Kim olur bu'd u katî'atde helâk
Tâ olur üftâde-i hâk u mağâk

Ya'ni kim mürted olub emmâreye
Benzer İblîs-i cihân âvâreye

Tard olub dergeh-i Mevlâ'dan hazîn
Dûzah-ı firkatde olmuşdur mekîn (17/147-155)

15. Mürîd, müşâhede ettiklerini ve hizmetle kavuştuğu hâlleri inkâr etmemelidir. Zira zevk, şuhûd, hâl, cezbe, vecd ve vücûda kavuşmak büyük bir nimettir. Bu nimetlere şükretmek ve bulunan hâllere mâlik olmak gerekir ki Hak katında makâm sâhibi ve hakîkat mihrâbında imâm olunabilsin. Zira nimete şükür onu artırır, küfür ise insanı berbat eder. Azap ehli nimetleri inkâr yüzünden azaba düçâr olmuştur ki Kur'ân'ın hükmü de böyledir:

Olma münkir itdigin rü'yetleri
Hidmetinde bulduğun hâletleri

Kim büyük ni'metdir ol zevk u şuhûd
Zevk ü hâl ü cezbe vü vecd ü vücûd

Hâ teşekkür eyle ol ni'metlere
Mâlik ol tâ bulduğun hâletlere

Kurb-ı Hak'da olasın sâhib-makâm
Sadr-ı mihrâb-ı hakîkatda imâm

Çün teşekkür ni'meti müzdâd ider
Küfr-i ni'met âdemi berbâd ider

Kâfiru'n-ni'me olur ehl-i 'azâb
Böyledir hükm-i kitâb-ı müstetâb (18/156-161)

16. Mürîd, mürşidinin meclisine kötü düşüncelerle giderek mürşidinin kararına engel olmamalıdır. Hiçbir yerde mürşidinin arkasından konuşmamalı ve bunu âdet edinmemelidir. Çünkü mürşidler her ne kadar ayıpları gizleseler de aynı zamanda kalplerin câsusudurlar. Şayet mürîd bunu keşfetme cihetine gitmez ve saygı yolunu tutmazsa mürşide tüm bu olanlar ayân olur. Mürîd bu durumda hangi yüzle mürşidinden feyz ve himmet talep edebilir? Hem bu kötü düşünceler, şek ve şüpheler sebebiyle ikisinin arasında dağlar gibi perdeler husûle gelir. Mürîdin seyr yolu kapanır, nifâk manastırına düşer. Âlemi apaçık nûrla göremez ve sonsuzluk bahçesini seyredemez:

Fâsid efkâr ile gitme bezmine
Olma ol vechile mâni' 'azmine

Eyleme hem gayri yerde gıybeti
'Âdet itme kendine ol hâleti

Oldu çü anlar cevâsîsu'l-kulûb
Olsa da her çend Settâru'l-'uyûb

'Aybını ger sana izhâr eylemez
Seni mahcûb itmek içün söylemez

Keşfine ger yâver itmezsen anın
Râh-ı ta'zîmine gitmezsen anın

Farz idelim olsa ger ana 'ayân
Gıybetinle hâtırın keşf ü beyân

Andan ol hâl ile ey 'âlî-neseb
Feyz u himmet nice eylersin taleb

Hem olur mâ-beyne dağlarca hicâb
Öyle sû-i zann u şekk ü irtiyâb

Sedd-i râh olur kudûmün seyrine
Sâkıt olursun nifâkın deyrine

Göremezsin 'âlemi nûr-ı 'ayân
İdemezsin seyr-i bâğ-ı lâ-mekân (19/163-172)

17. Mürîd, mürşidine ismiyle seslenmemeli ve bağırıp onu rahatsız etmemelidir. Mürîd, müstehcen sözlerden de sakınmalı, şerîata muhâlif bir iş işlememelidir. Gülerken asla kahkaha ile gülmemeli, öyle yakışıksız şeyler yapmaktan haya etmelidir. Çünkü bu işlerin sonu taş ile döğünüp ağlamak, uzak vâdilere düşüp bir başına yapayalnız kalmaktır:

Hem çağırma nâmını yâd eyleyüb
Eyleme ta'cîz feryâd eyleyüb

Zikr-i müstehcen husûsu söyleme
Hiç hılâf-ı şer'i bir iş eyleme

Kahkahayla hande itme zinhâr
Öyle vaz'-ı nâ-revâdan eyle 'âr

Sonra ağlarsın dögünüb taş ile
Vâdi-i bu'da düşüb bir baş ile (20/173-176)

18. Osman Şems Efendi, son edep kısmında ise, buraya kadar anlattıklarından ne anlaşılması gerektiğini belirterek şunları söyler: Bütün sözlerim edebi öğrenmekten, safâ ve feyze ulaşmaktan ibârettir. Bu sözler, Hakk'ın talimi ile hâsıl olmuştur. Bunları ancak ârif olanlar anlar:

Cümle ta'lîm-i edebdir sözlerim
Bâ'is-i feyz u tarabdır sözlerim

Dinle ta'lîm-i Hüdâ'dır bu suhan
'Ârif isen remzini fehm eylesen (21/177-179)

Osman Şems Efendi bu bilgilerden sonra büyük bir ihtimalle Hucûrat Sûresi'nin 2. âyetinin[72] tefsîrini[73], hikâye tarzında anlatarak peygamberlerin vârisi olan mürşidlerle nasıl konuşulması gerektiğini Kur'ân'dan örnek vererek açıklar:

Bir hikâyet kim rivâyetde gelür
Ya'ni kim tefsîr-i âyetde gelür

Geldi bir gün ba'zı ashâb-ı kirâm
Hâric-i beyt-i Resûl'e bi's-selâm

Yâ ebânâ deyü feryâd itdiler
Hak Rasûl'ün böylece yâd itdiler

Bilmeyüb şân-ı risâlet hürmetin
İtdiler tahrîk Mevlâ gayretin

Nehy olundular bu ta'bîrâtdan
Ögrenüb evsâfını âyâtdan

Bildiler vasf-ı Rasûlullâhdır
Şânı hatm-i enbiyâullâhdır

Ba'dezîn ber-mûcib-i emr-i kitâb
Kıldılar ol servere 'arz-ı hitâb (21/179-185)

Osman Şems Efendi, daha sonra Allâh dostlarının peygamberlerin vârisi olduğunu belirterek onların ilmiyle asfiyânın şereflendiğini, bundan dolayı velîlerin şan sâhibi olduğunu, onlara azîz unvânının verildiğini, bu sebeple de onların baba ve dede adlarıyla yâd edilmediğini, başka bir adla çağrılmadığını söyler:

Enbiyâlar vârisidir evliyâ
Anların 'ilmine mazhar asfiyâ

Anıniçün evliyâ zî-şândır
Anlara ism-i 'azîz 'unvândır

Yâd olunmazlar eb ü ced ad ile
Çağırılmazlar diger bir ad ile (21/186-188)

---

[72] Bu âyet şöyledir: "Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çıkarmayın. Ona sözle birbirinize bağırdığınız gibi bağırmayın ki; siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir." (Hucurât, 49/2). Meâl için bkz. Çantay, *a.g.e.*, III, 947.

[73] Tefsîri için bkz.

Osman Şems Efendi'ye göre, Allâh dostlarına verilen "azîz" unvânının üç anlamı vardır: Birincisi, cihânda ilâcı bulunmayan, ikincisi kendisine aşırı ihtiyaç duyulan ve üçüncüsü insanların elinden tutan, yardımcı olan ancak kendisine ulaşılması pek kolay olmayan kimsedir. Azîz olan zât, bu üç şart ile ümmetlerin üstünde ve iki dünyada sevgili ve saygın olur. Zira o, ilâhî isme mazhar, nûrların göğsü ve tecellînin kaynağı olmuştur. Ona ihlâs ve samimiyletle hizmet etmek gerekir ki kişiye esenlik yurdu olsun:

Üç me'ânî var 'azîz isminde bil
Bak ne sırrı hâmil olmuş âb u gil

Ana derler kim cihânda lâ-ilâc
Kendüsine ola fart-ı ihtiyâc

Bir dahı ola kim ola bâ-dest-gîr
Kendüsine vâsıl olmak pek 'asîr

Oldu bu üç şart ile fevka'l-ümem
İki 'âlemde 'azîz ü muhterem

Kim olub ism-i ilâhî mazharı
Sadr-ı envâr u tecellî masdarı

Hidmetinde sıdkile eyle kıyâm
Tâ ki olsun sana ol dâru's-selâm (21/191-196)

Osman Şems Efendi manzûmesini şu sözlerle bitirir: Ben de Allâh dostlarına bu şekilde hizmet ettim. Âdâba riâyet ederek onlardan güzel himmet aldım. Şems'in bu verdiği sırları anlayıp onun izinden git ki vahdet göğünü bulup doğru yola ulaşasın ve Hakk'ın yüzünün sarhoşu olup ona yakınlığa lâyık olasın. İşine bu öğüdümü giriş yap ki, iyi bir şekilde bitirme sana kısmet olsun:

Öyle kıldım evliyâya hidmeti
Aldım âdâbile hüsn-i himmeti

Anla bu esrârı Şems'e pey-rev ol
Âsumân-ı vahdete bul doğru yol

Ola kim ser-mest-i dîdâr olasın
Kurb-ı Mevlâ'ya sezâvâr olasın

Emrine eyle bu pendi fâtiha
Behre olsun sana hüsn-i hâtime (21/196-200)

Osman Şems Efendi'nin yukarıda on sekiz başlık altında ortaya koymuş olduğu görüş ve düşüncelerini mürîdin terbiyesi açısından bir değerlendirecek şunları söyleyebiliriz: Mürîd, mürşidine candan teslim olur, her hâlükârda ona itaat eder, âdâb ve erkâna en

ince noktasına kadar riâyet ederse felaha kavuşur, kâmillerden olur. Aksi takdirde bu yolda bir adım dahi ileriye gidemez.

Sonuç

Tasavvufta sûfîlerin uymak zorunda olduğu görgü kurallarına âdâb-ı sûfiyye, âdâb-ı tarîkat, âdâb ve erkân gibi isimler verilmiştir. Bu konuda ilk dönemden son döneme kadar *Âdâbu'l-Mürîdîn, Edebü'l-Mürîd, el-Vasâyâ* ve *Tarîkat-nâme* gibi adlar altında Arapça, Farsça ve Türkçe pek çok eser yazılmıştır.

Osman Şems Efendi, *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd* adlı üç varaklık mensûr bir mukaddime ile 200 beyitten müteşekkil Türkçe eserini, mürîdlerin Hakk'a vuslatını kolaylaştırmak maksadıyla teberrüken mesnevî tarzında kaleme almıştır. *Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün* kalıbıyla yazılan eser, vezin açısından umûmiyetle başarılı olup, kısmen de olsa vezin hatalarına rastlamak mümkündür. Osman Şems Efendi'nin zengin bir kafiye lügati olup, kafiyelerde bilhassa Arapça kelimeleri tercih etmiştir. Eserinde âşık ve tekke şiirinde yadırganmamakla birlikte dîvân şiiri estetiği içerisinde hoş görülmeyen redifli kafiyelere de yer veren Osman Şems Efendi'nin dili manzûm bölümde kısmen yalın olsa da Arapça ve Farsça terkipleri çokça kullanması sebebiyle ağırdır.

Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd, dinî-tasavvufî nasihatnâme türünde bir eserdir. Eser, her ne kadar üç varaklık mensûr bir giriş ve manzûm olarak 21 başlık altında 200 beyit hâlinde yazılmış olsa da içerik bakımından üç bölümde mütalaa edilebilir. Mensûr olan kısım önsöz olarak kabul edilirse, 1-19. beyitler arasını ihtivâ eden "Mukaddime-i Der-Lüzûm-ı Mürşid-i Kâmil" başlığı altındaki kısmı giriş, "Ta'rîf-i Mürşid-i Kâmil" başlığından "Edeb-i Semâniyete 'Aşere" başlığına kadar ki kısmı gelişme yani konunun işlendiği bölüm ve 177-200. beyitler arasını ihtivâ eden "Edeb-i Semâniyete 'Aşere" kısmını da sonuç bölümü olarak değerlendirmek mümkündür.

Osman Şems Efendi, söz konusu mesnevîsinde mürşid, mürşidin gerekliliği ve mürîdin âdâbı gibi seyr ü sülûkla ilgili üç ana konuya temas etmiştir. Ona göre mürşid, çok az bulunan kıymetli mücevher gibi olup, onu bulmak için de o işin mütehassısı olmak gerekir. Nasıl ki inci elde etmek için denize girilmesi ve dalgıç olunması gerekiyorsa, kâmil mürşidi bulmak için de aynı şekilde bu yolun yolcusu olmak gerekir.

Osman Şems Efendi'ye göre mürşid, olağanüstü hâller gösteren kişi değil, gönül ehli ve istikâmet sâhibi bir kimsedir. Hz. Peygamber'i örnek almış ve onun güzel ahlâkı ile ahlâklanmıştır.

Kendisi güzel ahlâk sâhibi olduğu gibi mürîdlerin ahlâkını da güzelleştirir. Onlara rehberlik yapar, yol gösterir. Her durumda onların sıkıntı ve üzüntülerini paylaşıp giderir. Dolayısıyla Osman Şems Efendi, kerâmete değil istikâmete ehemmiyet veren bir sûfidir.

Osman Şems Efendi, mürşidin gerekliliği husûsunda pîri Abdülkâdir Geylânî gibi düşünmektedir. Ona göre Hakk'ın rızâsını kazanmak ve onun has kulu olmak isteyen kimselere mutlaka bir kâmil mürşid gereklidir. Ancak kâmil insânı bulmak pek kolay değildir. Zira bazı kimseler irfân sâhibiymiş gibi görünürler ki, onlara aldanmamak lâzımdır. Tasavvuftan bazı şeyler okuyup öğrenerek yazıp çizerek kâmil mürşid olunmaz. Çünkü bunlar Hak yoluna neyin uygun, neyin uygun olmadığını bilemedikleri gibi şathiyyâtı da anlama ve kavrama yetenekleri yoktur. Onlar, idrâkten âciz oldukları bu sözleri insanlara söylemekten çekinmeyip onları vesveseye düşürürler. Bundan dolayı onlara dinin yol kesicileri de demek mümkündür.

Osman Şems Efendi'ye göre, şathiyyâtı anlamak için irfân, hâl ve vicdân gereklidir. Her kim bu hâli yakalarsa müşâhedeye ağırlık vererek yoluna devam etmeli, *'ilme'l-yakîn, 'ayne'l-yakîn* ve nihâyet *hakka'l-yakîn*'e ulaşıp, kesrette vahdet âlemini seyredip, halvetle celveti kazanmalı ve hâlden kâle (lisân makâmı) intikâl etmelidir. İşte böylesi zâtlar, ârif-i billâh ve mürşid-i kâmildir. Ayrıca bir kişinin kalbinde, bir zâtın huzûrunda bulunduğu sırada Hakk'a yakınlaşmaya dâir bir üns, huzû ve rücû meyli hâsıl olursa, o zât hakîkaten Allah adamı ve kâmil mürşiddir.

Osman Şems Efendi'ye göre tasavvuf yoluna girip bu yolda yürümek isteyen kişi, gerçek bir kâmil mürşid arayıp bulmalı ve bulunca ona cân u gönülden teslim olmalıdır. Teslim olduktan sonra ise ne mürşidinden başka bir şeyhten el almalı, ne de onun yanında bir başka kâmilden söz etmelidir. Çünkü bu yol ikilik kabul etmez.

Ona göre mürîd, mürşidinin huzûrunda bulunduğu sürece onu rahatsız edecek ve kıracak her türlü söz, fiil ve davranıştan kaçınmalı, âdâba ve erkâna en ince noktasına kadar riâyet ederek kemâle ermelidir. Aksi takdirde boşuna çalışmış ve yorulmuş olur. Kısacası "usûlsüz vusûl olmaz".

Osman Şems Efendi'nin temas ettiği konulardan birisi de Allâh dostlarına verilen "azîz" ismidir. Ona göre azîz, dünyada ilacı bulunmayan, kendisine şiddetle ihtiyaç duyulan, insanların ellerinden tutan ve kendisine ulaşılması pek kolay olmayan kimsedir. Bu üç hasleti kendisinde bulunduran zât, ümmetlerin üstünde ve iki cihanda sevgili ve saygın olur.

Hulâsa, Osman Şems Efendi'ye göre tasavvuf yoluna girmek ve bu yolda yürümek isteyen kişiye, mutlaka ilim, irfân ve istikâmet sâhibi bir kâmil bir mürşid gerekli olup, böyle bir zât bulunduğunda ona intisab edilmeli, her hâlükârda tarîkat âdâb-erkânı gözetilmelidir.

3. *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd* (Metin)

Hâzâ Mecmû'a-ı Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd

Taraf-ı fakîrânemden derviş efendi ihvânımıza yazılmış ve yâdigâr olunmuştur.

18 Muharrem 1331/27 Aralık 1913.

(vr. 1b)

Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd

Bismillâhirrahmânirrahîm

Elhamdüli'llâhillezî halaka'l-insâne ve eddebe bi'l-'ilmi ve'l-'irfâni bi-tenzîli'l-kur'ânillezî kâle fî kelâmihî: *"er-Rahmânu 'alleme'l-kur'âne halaka'l-insâne 'allemehu'l-beyân"*[74]. Ve's-salâtu ve's-selâmu 'alâ nebiyyihî ve habîbihî ve resûlihî muhammedin hüve rûhu'l-ervâh ve ekmelü'l-insân el-edîbü'l-müeddibi bi'l-kur'ân ve'l-furkânillezî kâle fî hadîsihi: *"Eddebenî rabbî fe-ahsene te'dîbî"*[75]. Ve 'alâ âlihî ve ashâbihî ve etbâ'ihi'llezînehüm ıktedev bihi aleyhi's-selâm fî-cemî'i'l-akvâli ve'l-ef'âli ve'l-âdâbi ve'l-erkân bi-kemâli'l-îkâni ve etemme'l-îmân vehüm yekûlûne fî akvâlihim 'allemenâ resûlullâhi hatta'l-hirâs.

'Ammâ ba'd, hakîkat-ı sırât-ı müstakîm ki bâtın-ı sübülü's-selâm ve şâhrâh-ı Ka'be-i visâl-i Rabbü'l-enâmdır, ya'nî elsine-i nâsda tarîkat ve râh-ı hakîkat olub anın sülûkuna dâir sırr-ı Müste'ân mey-i rakrâk-ı muhabbet-i dîvânegân selâsil-i incizâb-ı meveddet olan mürîd-i sâdıka vâsıl-ı Rabb-i enâm ve nâil-i aksâ-i merâm olmak içün **(vr. 2a)** bi'l-cümle tekâlîf-i şer'iyye ityânından sonra a'zam-ı esbâbı, *" ve enîbû ilâ rabbiküm ve eslimû lehû min-kabli en-ye'tiyekümü'l-*

---

[74] "Kur'ân'ı o çok esirgeyici (Allah) öğretti. İnsanı o yarattı. Ona beyânı o talim etti." (Rahmân, 55/1-4). Meâl için bkz. Hasan Basri Çantay, *Kur'ân-ı Kerîm ve Me'âl-i Hakîm,* Çantay Kitabevi, İstanbul tsz., III, 988.

[75] "Beni Rabbim terbiye etti ve ne güzel terbiye etti." Temel ve ikinci el kaynaklarda bulunmayan bu hadis, İbnu'l-Esîr'in *en-Nihâyesi*'nde geçmektedir. Bkz. İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs,* thk. Tahir Ahmed ez-Zavî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Kahire 1963, I, 4. Âlimler hadisin zayıf olduğu kanaatindedir. Bkz. Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs 'Amma'ştehere mine'l-Ahâdîs 'Alâ Elsinetin-Nâs*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-II, Beyrut 1408 (1988), I, 62.

'azâbu sümme lâ tunsarûn"[76] âyât-ı celîlü'l-beyyinât müfâd-ı münîfince bir nâib-i Hak celle ve 'alâ ve ridâu'l-kibriyâ olan hâmil-i esrâr-ı Hudâ ve vâris-i 'ilm-i enbiyâ ehli't-tukâ ve'n-nükâ müteşerri' ve müteverri' 'ârif-i billâh ve mürşid-i âgâh merdân-ı Hudâ'dan bir mürşid-i kâmile inâbetle intisâbe ve itbâ' idüb li-ecli't-terbiyye her hâlde emrini kabûl etmek içün ta'alluk-ı kalbiyye ve muhabbet-i vicdâniyye hâsıl etmekdir. Muhabbet istihsâl dahı bir vechile hâsıl ve mümkin olamayub ancak ol mürşid-i âgâhın zamîr-i münîrinde müte'ayyin olan hubb-ı fillâh'dan kalb-i mürîde, beyt: *"Lâ yuhtâcu 'ale'l-hubbi delîlün/Mine'l-kalbi ile'l-kalbi sebîlün"*[77] mantûkunca in'ikâs tarîkiyle hâsıl olub, bu vechile envâr-ı muhabbetin in'ikâsı husûsunun dahi a'zam-ı vesâ'ili mürâ'ât-ı edebdir ki edîb olan gönül edîbe lâ-cerem temâyül eyleyüb anda şa'şa'a-pâş olan envâr-ı muhabbet mürşid-i edîbin mir'ât-ı dilinde sûret-nümâ olur. O muhabbet o mürîd-i muhibb-i edîbi murâda vâsıl kılub insân-ı kâmil eyler. Çünki bî-edeb olan kimesneden nefret ve ictinâb olunub anda **(vr. 2b)** envâr-ı muhabbetin mün'akis olamaması emr-i zarûrî olduğundan evzâ'-ı küstâhâne ile me'lûf olanlar ve riyâz-ı âdâb-ı muhabbetden gül-çîn olmayanlar mânend-i behîmetü'l-en'âm tîh-i dalâlet yaylaklarında halî'u'l-'izâr, serseri, ser-gerdân geşt ü güzâr ile ifnâ-yı 'ömr-i azîz idüb üftâde-i hâk ü helâk ü hicrân olurlar, ne'ûzü bi'llâh.

Binâ'en'aleyh müştâkân-ı dîdâr-ı şâhid-i maksûd olan mürîd-i edîbe teshîl-i tahsîl-i matlûb içün lâzım ve vâcib olan âdâb-ı erkânın teberrüken sûret-i mesnevîde beyân ve tafsîline ibtidâr olunub *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd* tesmiye olundu. Ve mine'llâhi't-tevfîk.

Ma'lûm ola ki mürşid olan veliyy-i kâmil, müttakî-i mükemmel, merdân-ı ilâhî ve selâtîn-i melâmî gerek ziyy-i meşâyîhda olmayub sûret-i 'avâmda da ya'nî taht-ı kıbâb-ı izzetde mestûr olarak kimesneden ta'zîm ve tekrîm ümmîd etmez. Mekârim-i ahlâk ile mütehallik olmakla minhâc-ı nâ-savâba gitmez. Ma'âyib-i mürîdânı şiddet-i ihtiyâc mes etmedikçe lisân-ı sarâhatle izhâr etmeyüb lisân-ı remz ü işâret isti'mâliyle her şahsın hâline, fehm ve idrâkine göre mu'âmelede zâhirde bilâ-sipâre-i meşrû'a ile mülebbes, bâtında 'âlem-i kudse ta'alluk ile mukaddes sûrette fakr u fenâ **(vr. 3a)** ile boyana.

'Ammâ hakîkatda mesned-i velâyetde pâdişâh-ı ma'nâ olmağın o hâs-ı Hudâ'nın huzûruna ruhsat-yâb-ı duhûl ve mahremgâhına reh-yâb-ı usûl olmağa müsta'id olan sa'adetmendân-ı

---

[76] "Size azap gelip çatmadan önce, Rabbinize dönün, ona teslîm olun. Sonra yardım edilmezsiniz." (Zümer, 39/54). Meâl için bkz. Çantay, *a.g.e.,* II, 832.

[77] "Muhabbet için delile gerek yoktur. O, kalpten kalbe akıp gider".

âdâb-ı zâhirî ve bâtınî ile edîb ve erîb olmak 'ayn-ı farz ve farz-ı 'ayn olduğu delâil-i aklî vü naklî ile müberhen ve vâreste-i kayd u beyândır. Öyle bir mürşid-i kâmilin lüzûmu ve anın 'alâmâtı, icmâlen tercüme-i hâlâtı, ol cevher-i 'azîzü-'ş-şânı arayub bulmanın ve idrâk etmenin âdâb u tarîki beyânı mukaddemâtıyla on sekiz âdâbı müştemil bir yâdigâr ihvân-ı mü'minîn-i tarîke vedî'a kılındı.

1

Mukaddime Der-Lüzûm-ı Mürşid-i Kâmil

Fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün

1 Ey rızâyiçün Hudâ-yı Kird-gâr
'Abd-ı hâs-ı hazret-i Perverdigâr

2 Sîne-çâk-ı âteş-i 'aşk-ı Hudâ
'Âşık-ı dîdâr-ı nûr-ı kibriyâ

3 Fi'l-hakîka 'âşık-ı sâdık isen
Sîne-çâk-ı cigeri yanık isen

4 Virmeye bâzâr-ı 'aşka hoş revâc
Derd-i hicre etmeye şâfî 'ilâc

5 Sana göstermek çün âdâb-ı usûl
Bulmağa ol hazrete râh-ı vusûl

(vr. 3b)

6 Anla kim elbetde elzemdir sana
Bir mükemmel mürşid-i râh-ı Hudâ

7 Lîk anı bulmak sana âsân degil
Müdde'îler sâhib-i 'irfân degil

8 Görünenler sûret-i irşâdda
Kaldılar yâ resmu yâ ilhâdda

9 Yâ tasavvuf okuyub ba'zı kelâm
Hıfz idüb takrîre eyler ihtimâm

10 Kim hilâf-ı şer'-i Hak'dır bilemez
Çünki şathiyyâtdurur fehm idemez

11 Nakl ider bezminde anı herkese
Kim ider ilkâ kulûba vesvese

12 Sâmi'in ihrâc ider İslâm'dan
Tâ olur dîn-i mübîne râh-zen

13 Ol kelâmın fehmine ‘irfân gerek
Ya‘ni zevk u hâlet-i vicdân gerek

14 Çün kelâm eyler degil ‘ilm-i tarîk
Belki hâl ile bulur anı sıd(d)îk

15 Kim sülûk ile bulub ol hâleti
Etmeli kesb-i şuhûda himmeti

16 Rütbe-i ‘ilme’l-yakîn ‘ayne’l-yakîn
Müntehâda olmalı hakka’l-yakîn

17 Seyr idüb kesretle vahdet ‘âlemin
Kesb idüb halvetle celvet ‘âlemin

18 Me’hazından ahz idüb ‘ilm ü kemâl
Hâlden kâle idersen intikâl

19 ‘Ârif-i billâh olursun ol zamân
Fehm idersin Hakk’ı bî-şekk ü gümân

2
Ta‘rîf-i Mürşid-i Kâmil
(vr. 4a)

20 Halbuki zevk-i şuhûd u vecd-i hâl
Mürşid-i kâmilsiz olmaz intikâl

21 Kanda ol bir mevsıl-ı kurb-ı ilâh
Kimyâdır kimyâ bî-iştibâh

22 Kimyâger lâzım anı bulmağa
Hâkde iksîr-i cânı bulmağa

23 Müsta‘id isen eger ol ni‘mete
Var ise behren o şâha vuslata

24 Sana ta‘rîf edeyim ‘irfânını
Ol velînin sûret-i iz‘ânını

25 Arama sûrî kerâmetle anı
İhtirâ‘-ı hark-ı ‘âdetle anı

26 Kim sana lâzım degil bu rütbede
Ne sihirbâz ve ne ehl-i şu‘bede

27 Sana bir mürşid gerek kim ehl-i dil
Mazhar-ı nûr-ı Hudâ’dır âb u kil

28 Kim kerâmâtı ola keşf-i ‘ulûm
Ermeye esrârına akl u fuhûm

29 Tâbi‘-i isr-i Muhammed Mustafâ

Sâhib-i hulk-i ‘azîm-i ıstıfâ

30 İde senden nev-be-nev keşf-i hicâb
Vech-i Hakk'ı göstere bî-irtiyâb

31 Dem-be-dem ahlâkını tehzîb ide
Her hatâda meslekin tasvîb ide

32 Göstere eflâkı ervâhı sana
Bildire ekvânı eşbâhı sana

33 Ola her hâlinde sana gam-güsâr
Göstere nûr-ı Hudâ'yı âşikâr

34 Yorulunca arayub bulmak gerek
Tâ olunca ana kul olmak gerek

(vr. 4b)
3
Edeb-i Ma‘rifet-i Mürşid-i Kâmil

35 İşbu matlabda idüb teşmîr-i sâk
Geşt kıl her câyı ber-vech-i vifâk

36 Gûş idince bir mazanne merd-i pâk
Cevher-i genc-i defîni genc-i hâk

37 Bul ana abdest ile kurb-ı vusûl
Hâlisâne bezmine eyle duhûl

38 Öp elin âdâb ile eyle ku‘ûd
Vechine karşu otur eyle şuhûd

39 İstimâ‘ eyle kelâmın cânile
Vaz‘ına eyle nazar im‘ânile

40 Kalbini tevcîh eyle kalbine
Matlabın kalbiyle söyle kalbine

41 Sana hâlinden iderse keşf-i râz
Remz-i bâ-tasrîh ile ol dil-nevâz

42 Tâ sana vâkı‘ olub tağyîr-i hâl
Ger olursun fâriğ-i mâl u menâl

43 Hem gelüb sana havâtırdan zuhûr
Ger bulur isen huzûrunda huzûr

44 Kim gelürse kalbine üns ü huzû‘
Hak Te‘âlâ kurbuna meyl-i rücû‘

45 Bil ki ol merd-i Hudâ-yı nâmdâr

Mürşid-i Hak'dır velîdir âşikâr

4
Edeb-i Evvel Der-Huzûr-ı Mürşid

46 Ey münîb-i nâ'ib Rabb-i felak
Sâlik-i râh-ı visâl u kurb-ı Hak

47 Ey velîler bezminin mestânesi
Şeb-çerâğ-ı vaslının pervânesi

(vr. 5a)
48 Ey muhabbet nârının hâkisteri
V'ey erenler şâhının meydân eri

49 Çünki buldun râh-ı Hak'da rehberi
Mürşid-i Hak vâris-i peygamberi

50 Çârı destinle tut anın dâmenin
Çârı çeşminle gözet pîrâmenin

51 Kim odur ankâ-yı Kâf-ı lâ-mekân
Hükm-i hikmetle Süleymân-ı zamân

52 Hem odur bil mehdî-i sâhib-zamân
Kandadır sırr-ı hidâyet-i bî-gümân

53 Andadır ser-mâye-i 'ilm-i ledün
Andadır miftâh-ı kenz-i emr-i "kün"

54 Bil muhakkak âdem-i ma'nâ odur
Mazhar-ı sır cümle-i esmâ odur

55 Kalbidir beyt-i matâf-ı kudsiyân
Âsitân-ı dergeh-i dâru'l-emân

56 Hâk-i pâyı tûtiyâ-yı nûr-ı 'ayn
Vech-i Mevlâ'ya vücûdu oldu 'ayn

57 Kim ridâü'l-kibriyâdır âşikâr
Anda mahfî oldu sırr-ı Kird-gâr

58 Anın içün oldu mescûd-i melek
Emrine münkâd olub devr-i felek

59 Sen de kıl melek gibi anı mutâf
Gece gündüz çevresin eyle tavâf

60 Her zaman âdâb-ı erkânı gözet
Meslek-i kânûn-ı merdânı gözet

61 Bezmine gittikçe ey âlî-tebâr

Eyle ta'zîm u sükûnet ihtiyâr

62 Kıl teeddüb kim ana verme selâm
Kıl niyâzı destine bâ-ihtirâm

(vr. 5b)

63 Dâhil olma bezmine bî-âb-dest
Urma dest-i pâkine nâ-pâk dest

64 İtdi pâkân-ı Hudâyı irtiyâb
Şer'ile nâ-pâklardan ictinâb

5
Edeb-i Sânî

65 Hırkanı kartal-kanâd eyleme
Lâubâlî yâve sözler söyleme

66 Olma mestâne reviş hırka be-dûş
Gir huzûruna edeble ol hamûş

67 Destini kavuşdurub eyle huşû'
Destine eyle niyâzı bâ-hudû'

68 Dur huzûrunda ayakta kâ'im ol
Âsumân-âsâ edebde dâ'im ol

69 Meclisinde şem'ine pervâne ol
Zülfünün zencîrine dîvâne ol

70 Saff-ı na'le emr iderse et ku'ûd
Sadr-ı 'ulyâ üzre eylersin su'ûd

71 Diz çeküb ol mak'ad-ı sıdk-nişîn
'Aynını cân gözüne kıl dürbün

73 Vaz'ına im'ânile bak ibret al
Kıl tevâzu' eyle râzî himmet al

74 Ol tekellüm eylesün sen ol hamûş
Fehmine ol başdan ayağa gûş

75 Dinle sen ol eylesün bed'-i kelâm
İbtidâ ki sözdedir hâsıl-merâm

76 Olsa bî-ma'nâ eger lâf u güzâf
Lâfdan ma'nâya eyle insırâf

77 Lâfı koy maksûd-ı dil ma'nâyadır
Kim o ma'nâ âlem-i ma'nâdadır

(vr. 6a)

78 Anlamazsan eyle kalbinden su'âl
Tâ gönüllerde bulunsun hasbihâl

79 Ger galat eylerse ta'rîz eyleme
Ref'-i asvât ile sohbet söyleme

80 Kim seni şâyed ki eyler imtihân
Tâ göre etdin mi kim teslîm ü cân

81 Çünki 'âlimsin nidersin mürşidi
Anladınsa mürşid ile mülhidi

82 Ger mesâ'ilden ise ol güft ü gû
Bir zamandan sonra eyle cüst ü cû

83 Vakti ile hall ider her müşkili
Cevherinden fark ider âb u gili

84 Sorma hâlin olmayan esrârı hem
Tâ meşhûdun ola bî-keyf ü kem

85 Gör tecellî-i ilâhîyi 'ayân
Var huzûrunda edeble kıl beyân

86 Sözünü kat' itme söylerken kelâm
Sabr kıl tâ sözünü itsün tamâm

87 Olur ise müşkilin andan girü
İt su'âl âdâbile kıl cüst ü cû

88 Tâ ki tasdîk ola ahvâlin senin
Vecdile kesbettigin hâlin senin

89 Kahkahayla gülme eylerken makâl
Hiffet-i 'akl iktizâsıdır o hâl

90 Ger tebessüm eyler isen hûb olur
Rıfkile söz söylemek mahbûb olur

6
Edeb-i Sâlis

91 Başını açub oturma bî-edeb
Öyle vaz'ı eylemez âlî-neseb

(vr. 6b)

92 Bir kibârın bezmine gitsen eger
Sikletinden meskenin olsa sakar

93 Açamazsın başını vehm eyleyüb
Vaz'-ı nâ-sâz idemezsin yan gelüb

94 Bezm-i mürşidde olursun bî-edeb

Sonra andan feyz eylersin taleb

7
Edeb-i Râbi'

95 İtme post-ı mürşide vaz'-ı kadem
Eyleme pâ-mâl anı sen dem-be-dem

96 Kılma hem seccâdesi üzre namâz
Tâ ki da'vet eyleye ol pâk-bâz

97 Kim makâmından işâretdir anın
Hâl-i şânından beşâretdir anın

98 Kimseye vermez makâmın evliyâ
Taht-ı şâha basamaz bây u gedâ

8 Edeb-i Hâmis

99 Mescid ü câmi'de ola hem-'inân
Ya'ni kim durma namâza yan yayân
100 Lutf idüb da'vet iderse o kerîm
Kıl icâbet ana bâ-kalb-i selîm

101 Az girüce dur namâzı kıl tamâm
Farzı itmâm eyleyüb bâ-ihtirâm

102 Destine eyle teşekkürle niyâz
Kalk çekil saff-ı ahîre bâz bâz

103 Kıl girüde münferid sünnetleri
Evliyânın böyledir âdetleri

9
Edeb-i Sâdis
(vr. 7a)

104 Sübha-gerdân olma bezminde hazer
Eyleme üstâdına 'arz-ı hüner

105 Vaz'-ı mu'tâd-ı ekâbirdir o kâr
Eyler anı merd-i merdân-ı kibâr

106 Sübhadır eflâk ü esmâ destine
Nitekim esmâ müsemmâ destine

107 Eyleme ızhâr-ı zühd ü i'tilâ
Eyle tatvîl-i sühenden ittikâ

10
Edeb-i Sâbi'

108 Hîç meclisde oturma yanına

Düş olursun firkatin nîrânına

109 Çün irişmişdir makâm-ı vahdete
Mazhar olmuş rütbe-i ferdiyyete

110 Remz ider âdetle merdân-ı fuhûl
Ferd-i mutlak eylemez şirket kabûl

11
Edeb-i Sâmin

111 Hâyile hambâze itme haykırub
İtme ta‘cîz atse ile sümkürüb

112 İçme ibrîkinden âb-dest alma hem
Tâ meger emreyleye ol muhterem

113 Men‘ idersin ol suyu idrâkden
Kim olur mahrûm o çeşm-i pâkden

114 Mürşide her şeyde matlabdır vusûl
Kurb-ı Mevlâ’(ya) kâridir bâb-ı duhûl

12
Edeb-i Tâsi‘

115 Ger sana bir şey ‘atâ eylerse hem
Destini takbîl idüb ahz it o dem
(vr. 7b)

116 Hırz-ı cân ile anı idüb kabûl
Remzini fehm it düşün gönlünde bul

117 Her ne ise verdigi şey yâdigâr
O senindir bir gün olur âşikâr

118 Çünki mazhardır o dest-i kudreti
Her işi vâbestedir bir hikmeti

13
Edeb-i ‘Âşir

119 İtme bir şeyhi huzûrunda senâ
‘Âlem-i a‘lâya idüb irtikâ

120 Hem dahı bir ‘âlim-i nâ-‘âmili
Sûret-i ‘âlemde nâkıs câhili

121 Kâmil ise ol bilür hem ‘izzini
Hem görür hem işidir dem-sâzını

122 Sen görürsün zîb-i zühd ü sûretin
Seyr ider ol sîret ü mâhiyetin

123 Sûret ü takvâda zâhid gördügün
‘Âlim-i âgâh ‘ârif bildigin

124 Sûretâ zühdile hôş âyînedir
Ma‘nîde bir mülhid-i bî-dindir

125 Her kerâmâtı olur bir şu‘bede
Sen kerâmât zann idersin ey dede

126 ‘Ömrün oldukça çekersin gayretin
Alamazsın zerre denlü himmetin

127 Himmeti olsa iderdi kendine
Düşmez idi nefs ü şeytân kandine

129 ‘Ârif-i billâh anı inkâr ider
Anı tasdîke Hudâ'dan ‘âr ider

130 Hasm olursun ‘ârif-i billâha sen
Ey kasîru'l-fehm fart-ı cehlden

(vr. 8a)

131 O husûmet sedd-i râh olur sana
Kim açılmaz râh-ı vasl-ı Kibriyâ

132 Hem dahı öyle senâ-yı ‘âlimân
Mürşidi techîl itmekdir ‘ayân

133 Bir kişi kim mürşidin techîl ider
Kanda andan iktisâb-ı feyz ider

134 Çünki feyzinden anın mahrûm olur
Tâ kıyâmet hâib u hâsır kalur

14
Edeb-i Hâdiye ‘Aşere

135 Bir işinde istişâre eylesen
Her ne re'y eylerse durma eylesen

136 Yoksa ‘aksi zâhir olub bî-gümân
Kâr me'mûl iken eylersin ziyân

137 Yâ anı emrinde kılma müsteşâr
Sana âiddir ziyân yâhud ki kâr

15
Edeb-i İsneyn ‘Aşere

138 Râhda itsen tesâdüf ger ana

Dur güzergâhında behr-i merhaba

139 Sen teeddüb it ana vir selâm
Çün imâm eyler ‘atâ gayre selâm

140 Eyleyüb ta‘lîm ol Rabbü’l-enâm
Vir tahiyyetde Nebiyye es-selâm

16
Edeb-i Selâsete ‘Aşere

141 Bir yere gitsen ma‘iyyetde eger
Mürşidinle eylesen ya‘nî sefer

142 Yürü ardınca ol âlî-menzilin
İster isen hall ola her müşkilin

(vr. 8b)

143 Geçdigi yerden anın itmek mürûr
Kalbine îrâd ider zevk u sürûr

144 Çün kaçar andan şeytân u peri[78]
Sen de ol yolda bulursun ma‘beri

145 Râh-zenlik idemez dîv ü racîm
Kim emîn eyler seni Rabb-i ‘Alîm

146 Zâhir u bâtın idersin ittibâ‘
Gayri meslekden idersin inkıtâ‘

17
Edeb-i Erba‘a ‘Aşere

147 Gayri şeyhe eyleme nisbet hazer
Kim kabûl itmez bu yol şirket hazer

148 Kimseden alma teberrük zinhâr
Tâc u hırka yâ havâss u yâdigâr

149 Mâni‘-i seyr ü sülûk-i Hak olur
Hep hicâb-ı şâhid-i mutlak olur

150 Mürşid olmazsa eger ol bed-gümân
İkisinin de olur câyı yamân

151 Öyle hâlet mürşidi inkârdır
Mürşidi inkâr çok idbârdır

[78] Bu mısraın vezni bozuktur.

152 Hakk'ı inkâr itmedir ol vaz'-ı yed
Münkirin iflâh(ı) olmaz tâ-ebed

153 Kim olur bu'd u katî'atde helâk
Tâ olur üftâde-i hâk u mağâk

154 Ya'ni kim mürted olub emmâreye
Benzer İblîs-i cihân âvâreye

155 Tard olub dergeh-i Mevlâ'dan hazîn
Dûzah-ı firkatde olmuşdur mekîn

18
Edeb-i Hamsete 'Aşere
(vr. 9a)

156 Olma münkir itdigin rü'yetleri
Hidmetinde bulduğun hâletleri
157 Kim büyük ni'metdir ol zevk u şuhûd
Zevk ü hâl ü cezbe vü vecd ü vücûd

158 Hâ teşekkür eyle ol ni'metlere
Mâlik ol tâ bulduğun hâletlere

159 Kurb-ı Hak'da olasın sâhib-makâm
Sadr-ı mihrâb-ı hakîkatda imâm

160 Çün teşekkür ni'meti müzdâd ider
Küfr-i ni'met âdemi berbâd ider

161 Kâfiru'n-ni'me olur ehl-i 'azâb
Böyledir hükm-i kitâb-ı müstetâb

162 Doğrudur va'd u va'îdinde Hudâ
Hiç terk itmez nizâmın kibriyâ

19
Edeb-i Sittete 'Aşere

163 Fâsid efkâr ile gitme bezmine
Olma ol vechile mâni' 'azmine

164 Eyleme hem gayri yerde gıybeti
'Âdet itme kendine ol hâleti

165 Oldu çü anlar cevâsîsu'l-kulûb
Olsa da her çend Settâru'l-'uyûb

166 'Aybını ger sana ızhâr eylemez
Seni mahcûb itmek içün söylemez

167 Keşfine ger yâver itmezsen anın

Râh-ı ta‘zîmine gitmezsen anın

168 Farz idelim olsa ger ana ‘ayân
Gıybetinle hâtırın keşf ü beyân

169 Andan ol hâl ile ey ‘âlî-neseb
Feyz u himmet nice eylersin taleb

(vr. 9b)

170 Hem olur mâ-beyne dağlarca hicâb
Öyle sû-i zann u şekk ü irtiyâb

171 Sedd-i râh olur kudûmün seyrine
Sâkıt olursun nifâkın deyrine

172 Göremezsin ‘âlem-i nûrı ‘ayân
İdemezsin seyr-i bâğ-ı lâ-mekân

20
Edeb-i Seb‘ate ‘Aşere

173 Hem çağırma nâmını yâd eyleyüb
Eyleme ta‘cîz feryâd eyleyüb

174 Zikr-i müstehcen husûsu söyleme
Hiç hılâf-ı şer‘i bir iş eyleme

175 Kahkahayla hande itme zinhâr
Öyle vaz‘-ı nâ-revâdan eyle ‘âr

176 Sonra ağlarsın dögünüb taş ile
Vâdi-i bu‘da düşüb bir baş ile

21
Edeb-i Semâniyete ‘Aşere

177 Cümle ta‘lîm-i edebdir sözlerim
Bâ‘is-i feyz u tarabdır sözlerim

178 Dinle ta‘lîm-i Hudâ’dır bu suhan
‘Ârif isen remzini fehm eylesen

179 Bir hikâyet kim rivâyetde gelür
Ya‘ni kim tefsîr-i âyetde gelür

180 Geldi bir gün ba‘zı ashâb-ı kirâm
Hâric-i beyt-i Rasûl’e bi’s-selâm

181 Yâ ebânâ deyü feryâd itdiler
Hak Rasûl’ün böylece yâd itdiler

182 Bilmeyüb şân-ı risâlet hürmetin

İtdiler tahrîk Mevlâ gayretin

(vr. 10a)

183 Nehy olundular bu ta'bîrâtdan
Ögrenüb evsâfını âyâtdan

184 Bildiler vasf-ı Rasûlullâhdır
Şânı hatm-i enbiyâullâhdır

185 Ba'dezîn ber-mûcib-i emr-i kitâb
Kıldılar ol servere 'arz-ı hitâb

186 Enbiyâlar vârisidir evliyâ
Anların 'ilmine mazhar asfiyâ

187 Anıniçün evliyâ zî-şândır
Anlara ism-i 'azîz 'unvândır

188 Yâd olunmazlar eb ü ced ad ile
Çağırılmazlar diger bir ad ile

189 Ne sebebden anlara din(il)di 'azîz
Eyleyem bu yolda gel kim germ-hîz

190 Anla ma'nâ-yı 'azîzin nidügün
Lafz-ı vâlâ-yı 'azîzin nidügün

191 Üç me'ânî var 'azîz isminde bil
Bak ne sırrı hâmil olmuş âb u gil

192 Ana derler kim cihânda lâ-ilâc
Kendüsine ola fart-ı ihtiyâc

193 Bir dahı ola kim ola bâ-dest-gîr
Kendüsine vâsıl olmak pek 'asîr

194 Oldu bu üç şart ile fevka'l-ümem
İki 'âlemde 'azîz ü muhterem

195 Kim olub ism-i ilâhî mazharı
Sadr-ı envâr u tecellî masdarı

196 Hidmetinde sıdkile eyle kıyâm
Tâ ki olsun sana ol dâru's-selâm

197 Öyle kıldım evliyâya hidmeti
Aldım âdâbile hüsn-i himmeti

(vr. 10b)

198 Anla bu esrârı Şems'e pey-rev ol
Âsumân-ı vahdete bul doğru yol

199 Ola kim ser-mest-i dîdâr olasın
Kurb-ı Mevlâ'ya sezâvâr olasın

200 Emrine eyle bu pendi fâtiha
Behre olsun sana hüsn-i hâtime

Temmeti'r-risâleti'ş-şerîfeti'l-manzûme-i müsemmâ *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd* harrerehû ve nemekahû ve ketebehû hâk-i pây-i evliyâ a'nî bihî 'azîzü'l-'azîzî, seyyidî, senedî, şeyhü'l-'azîz, a'nî Muhammed Bedrüddin el-'İzzî Hazret-i şeyhu'ş-şuyûhi'l-kâmilîn 'Osmân Şemsü'ddîn el-Üsküdârî el-Üveysî el-Kâdirî radıyallâhu te'âlâ 'anhu, kaddesallâhu rûhehû. Muhammed Emîn.

KAYNAKÇA

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed. *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs Amma'ştehere Mine'l-Ahâdîs Alâ Elsinetin-Nâs*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-II, Beyrut 1408 (1988).

Ahmed Sâfî, *Sefînetü's-Sâfî,* Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü Arşivi Nr. 2096, (Fotokopi Nüsha), XI, 1324.

Ankaravî, İsmâil, *Minhâcu'l-Fukarâ ve Huccetü's-Semâ,* Rıza Efendi Matbaası, İstanbul 1286.

AŞKAR, Mustafa*, Tasavvuf Tarihi Literatürü,* K.B. Yay., Ankara 2001.

AZAMAT, Nihat, "Kâdiriyye", *DİA,* XXIV, 135.

AZAMAT, Nihat, "Osman Şems Efendi", *DİA*, XXX, 473.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri,* İst. 1333, II, 271.

CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Rehber Yay., Ankara 1997.

CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif, *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü* (Kitâbu't-Ta'rîfât), trc. ve şerh: Arif Erkan, Bahar Yay., İstanbul 1997.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Edep", *DİA,* X, 413-414.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Kur'ân-ı Kerîm ve Me'âl-i Hakîm,* Çantay Kitabevi, I-III, İstanbul tsz.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1996.

DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2004.

el-Mekkî, Ebû Tâlib, *Kûtü'l-Kulûb,* I-II, Dâru's-Sadr, Beyrut tsz.

ERGİNLİ, Zafer, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Kalem Yay., İstanbul 2005.

ERGİNLİ, Zafer, *Tasavvuf Düşüncesinde Muhâsibî,* Karadeniz Kitabevi, Rize 2008.

Fatîn Dâvûd Efendi, *Hâtimetü'l-Eş'âr,* İstanbul 1271.

GEYLÂNÎ, Abdülkadir, *Cilâu'l-Hâtır* (Yolun Esasları), trc. Dilaver Gürer, Gelenek Yay., İstanbul 2006 (2. Baskı).

GÜRER, Dilâver, *Abdülkâdir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri,* İnsan Yay., İstanbul 1999.

HACITAHİROĞLU, Abdullah Öztemiz, "Şeyh Osman Şems", *Diriliş,* Sayı: 13, Eylül 1975, s. 25-28.

HUCVİRÎ, Ali b. Osman*, Keşfu'l-Mahcûb* (Hakîkat Bilgisi), haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1982.

İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye fî Garîbi'l-Hadîs,* I-V, thk. Tahir Ahmed ez-Zavî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Kahire 1963.

İNAL, İbnülemin M. Kemal, *Son Asır Türk Şâirleri,* İstanbul 1930.

İPEKTEN, Haluk*, Eski Türk Edebiyatı* (Nazım Şekilleri ve Aruz), Dergâh Yay., İstanbul 2003.

KURNAZ, Cemal-Tatcı, Mustafa, *Türk Edebiyatında Şathiye,* Akçağ Yay., Ankara 2001.

KURNAZ, Cemal-Tatcı, Mustafa, Çeltik, Halil, "Türk Edebiyatında Mi'yâr Geleneği İçinde Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî'nin *Hurde-i Tarîkatı*", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 1, Sayı: 3, Nisan 2000, s. 43-64.

KUŞEYRÎ, Abdülkerim, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi,* haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1991.

KÜRKÇÜOĞLU, Kemâl Edib, *Osman Şems Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler,* Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 1996.

Osman Şems Efendi, *Âdâbu'l-Mürîd fî-Sohbeti'l-Murâd,* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar No: 4031.

Rûzbihân-ı Baklî, *Kitâbu Meşrebi'l-Ervâh,* haz. Nazîf Muharrem Hoca, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1973.

SÜHREVERDÎ, Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer, *Avârifu'l-Ma'ârif* (Tasavvufun Esasları), trc. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz, Erkam Yay., İstanbul 1989.

ŞİMŞEK, Selami, "Bir Gönül Tekkesi Şeyhi Seyyid Osman Nureddin Şems (ö. 1893) ve Mersiye-i Cenâb-ı Seyyidü'ş-Şühedâ'sı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 11 (2004), Sayı: 26, s. 120.

TATCI, Mustafa, "Tasavvuf Edebiyatında Şathiyât-ı Sûfîyâne Geleneği", *Türk Kültürü,* Sayı: 267, Yıl: XXIV, Temmuz 1985, s. 481-487.

TATCI, Mustafa, "Tasavvuf Edebiyatında Şathiyeler", *Türk Kültürü,* Sayı: 280; Ağustos 1986, s. 500-502.

TUMAN, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî* (Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri), I-II, haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2001.

TÛSÎ, Ebû Nasr Serrâc, *el-Lüma'* (İslâm Tasavvufu, Tasavvufla İlgili Sorular ve Cevaplar), haz. Hasan Kâmil Yılmaz, Altınoluk Yay., İstanbul 1996.

ULUDAĞ, Süleyman, "Âdâbu'l-Mürîdîn", *DİA,* I, 337.

ULUDAĞ, Süleyman, "Âdâbu'l-Mürîd", *DİA,* I, 336.

ULUDAĞ, Süleyman, "Edep (Tasavvuf)", *DİA,* X, 414-415.

ULUDAĞ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü,* Marifet Yay., İstanbul 1995.

VASSÂF, Hüseyin, "Osman Şems Efendi", *Mahfil Mecmûası,* Rebiu'l-Evvel 1341 (Ekim-Kasım 1922) Sayı: 29, s. 112-113.

VASSÂF, Hüseyin, *Sefîne-i Evliyâ,* I-V, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, No: 2305-2309.

YILMAZ, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarîkatlar,* Ensar Neşriyat, İstanbul 1994.